

ČETIRI SLOBODE EVROPSKE UNIJE

PREGLED PRIPREMLJEN U OKVIRU PROJEKTA “SLOBODE EU”

Projekat

„Rasprava o budućnosti četiri slobode Evropske unije: Slobode EU”
podržan od strane Programa „Evropa za građane i građanke”

Projekat pod nazivom "Rasprava o budućnosti četiri slobode Evropske unije: Slobode EU" finansiran je od strane programa Evropa za građane i građanke i realizuje se u periodu od novembra 2016. do novembra 2017. godine. Opština Hevic iz Mađarske, kao nosilac projekta odgovorna je za implementaciju projekta zajedno sa Beogradskom otvorenom školom (BOŠ), Opštinom Lendava (Slovenija), Većem okruga Hargita (Rumunija) i organizacijom „Foster Europe“ iz Austrije.

BOŠ
Belgrade
Open
School

foster europe
Foundation for strong
European Regions

www.eu3doms.eu
facebook.com/eu3doms

Novembar, 2017. godine

Podržano od strane
Evropske unije u okviru programa
„Evropa za građane i građanke“

UVOD

Svi znaju koje su četiri slobode u Evropskoj uniji. Ali da li svi zaista znaju šta one predstavljaju? Takozvane četiri slobode i pojam građanstva Evropske unije (EU) često se smatraju samo apstraktnim pojmovima, a ne pravima koja nam donose koristi. Međutim, oni su deo naše svakodnevice. Kao građani neke države članice, mi smo automatski i građani Evropske unije koji uživaju neka posebna prava, kao i prava slobodnog kretanja ljudi, robe, kapitala i usluga. Na primer, možemo da glasamo za kandidate koji će nas predstavljati u Evropskom parlamentu i na opštinskim izborima, ali i da se kandidujemo. Imamo pravo da zatražimo zaštitu od svake ambasade ili svakog konzulata bilo koje države EU ukoliko naša matična država nema predstavništvo u datoj trećoj zemlji. Uživamo i određene slobode kada odemo u supermarket da kupimo malo francuskog sira. Imamo pogodnosti kada putujemo na odmor u Italiju, prelazeći granice bez pasoša. Takođe ubiramo plodove tih sloboda kada studiramo u Holandiji, a otvorimo bankovni račun u Španiji bez ikakvih problema.

Jesu li ove slobode očigledne? Možda jesu. Ali nisu bile toliko očigledne za naše bake i deke, kao što i danas nisu za one koji žive van EU. Građanstvo Evropske unije i četiri slobode nam donose nešto do sada nepoznato, nešto veoma ugodno: osećaj pripadnosti i van državnih granica. Četiri slobode su nam omogućile da se bilo gde u EU osećamo gotovo kao kod kuće.

Želimo da vam u ovoj kratkoj brošuri predstavimo šta za nas znače građanstvo i četiri slobode Evropske unije; kako su se oni razvijali tokom integracija; sa kakvim se izazovima danas suočavaju. Naročitu pažnju posvećujemo temama koje mogu biti značajne za gradove koji učestvuju u projektu „Slobode EU”. Nedostatak radne snage, kontrola granica, privlačenje stranih direktnih investicija, teme su o kojima se može raspravljati i iz perspektive EU, odnosno o tome kakve koristi u tom pogledu donose ove slobode. Naveli smo i neke zanimljive brojke o trendovima u oblasti trgovine i turizma, o studentima u tercijarnom obrazovanju, kao i o ljudima koji rade u inostranstvu. Takođe, prikazaćemo i rezultate onlajn upitnika o slobodama EU. Na kraju, kako bismo uobličili činjenice i podatke preuzete iz literature, u posebnim poljima izdvojili smo važne teme o kojima se raspravljalo na događajima organizovanim povodom Dana četiri slobode Evropske unije u okviru projekta „Slobode EU”.

Svrha ove brošure je da pruži osnovu za raspravu i dalji razvoj neotkrivenih mogućnosti našeg članstva u EU i potencijala koje treba iskoristiti. Želimo da se obratimo donosiocima odluka, preduzetnicima ali i građanima, da im pružimo neophodne informacije o njihovim pravima i mogućnostima i da ih uključimo u zajednički proces preispitivanja. Slobode EU lako mogu doprineti boljoj svakodnevici u našim gradovima. Iskoristimo ih pametno!

Svi partneri u projektu „Slobode EU” su na početku projekta objavili foto, kolaž i video konkurs. Radovi su morali da oslikavaju četiri slobode Evropske unije. Nekoliko najbolje nagrađenih radova prikazano je u ovoj brošuri kako bi ilustrovali na koji način studenti razmišljaju o četiri slobode i kako ih koriste.

SADRŽAJ

Uvod	3
Sadržaj	4
Građanstvo Evropske unije	5
Šta znači građanstvo Evropske unije?.....	5
Kakva prava imate kao građanin EU?	5
Kako je došlo do svega ovoga? – Malo istorije	8
Koji su izazovi u ostvarivanju prava koja proističu iz građanstva Evropske unije?	10
Kako se uključiti u politiku EU i učestvovati u kreiranju političke agende EU?	12
Aktivno građanstvo kroz programe EU	14
Gde možete pronaći više informacija od svojim pravima i konceptu građanstva EU?	15
Kako sve ovo izgleda u praksi? – Upoznajte Anu i Toma, dvoje mladih iz Evrope	16
Slobodno kretanje ljudi	18
Uvod	18
Razvojni put	18
U praksi	19
Ostvarite svoja prava – primeri mreže SOLVIT	21
Zanimljive brojke	21
Izazovi	25
Slobodno kretanje robe	30
Razvojni put	30
U praksi	30
Zanimljive brojkes	32
Izazovi	34
Slobodno kretanje kapitala i plaćanja	36
Razvojni put	36
U praksi	36
Zanimljive brojke	37
Izazovi	39
Turizam kao potencijalna prelomna tačka.....	40
Slobodno kretanje usluga	42
Uvod	42
Razvojni put	42
U praksi	43
Zanimljive brojke	47
Izazovi	48
Lista izvora	49
Korisni linkovi	53

GRAĐANSTVO EVROPSKE UNIJE

Šta znači građanstvo Evropske unije?

Svaki državljanin 28 država članica Evropske unije automatski je i građanin Evropske unije. **Građanstvo EU ne zamenjuje nacionalno državljanstvo** – zato što ne možete biti građanin EU a da niste državljanin jedne od država članica – **ali obezbeđuje dodatni skup posebnih prava.**¹ Ova prava utiču na svakodnevni život svih građana EU, odnosno kada putujete, studirate, radite, glasate ili se venčavate u nekoj drugoj državi članici ili jednostavno kupite nešto onlajn od kompanija iz druge države članice, uživate puna prava građanina Evropske unije.

1. slika: Građanstvo EU i sloboda kao deo tog koncepta inspirisali su ovaj rad koji je osvojio drugo mesto na konkursu Opštine Lendava (sliku obradila Ajla Rizvanović)

Kakva prava imate kao građanin EU? ²

1. Niste diskriminirani na osnovu državljanstva;
2. Imate pravo da se slobodno krećete i boravite u okviru EU: više o ovom pravu možete saznati iz Poglavlja o slobodnom kretanju ljudi.
3. Imate pravo da glasate za kandidata koji će vas predstavljati u Evropskom parlamentu i na opštinskim izborima, ali i da se kandidujete u bilo kojoj državi članici u kojoj boravite pod istim uslovima kao i državljani te države članice: svake pete godine građani biraju novi sastav Evropskog parlamenta koji onda zastupa interese građana.

¹ Delegacije Evropske unije pri Republici Srbiji (2013): EU Citizenship First 20 Year, [elektronski izvor], preuzeto sa: <https://europa.rs/images/publikacije/12-EU-Citizenship-Brochure.pdf> [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]

² Član 20. stav 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en> [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]

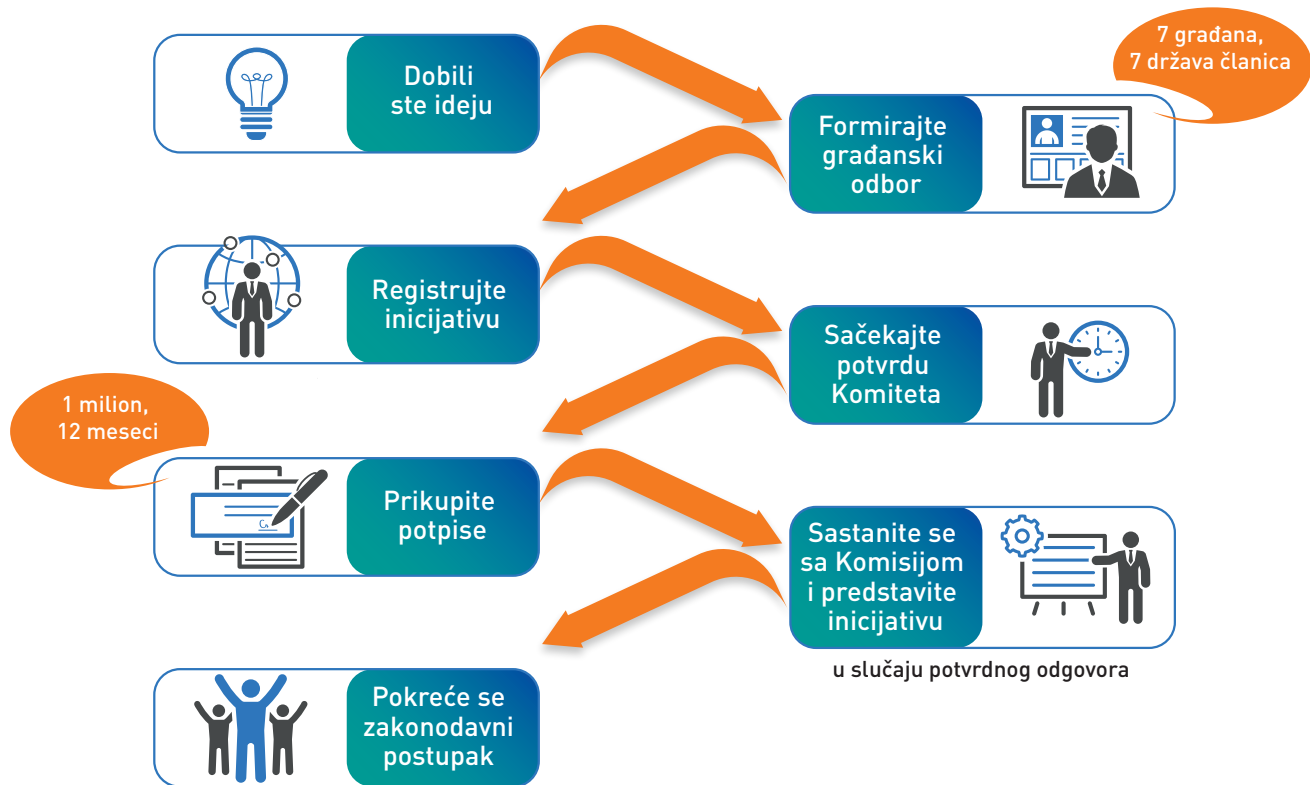
4. **Imate pravo da zatražite zaštitu od svake ambasade ili svakog konzulata bilo koje države članice EU ako vaša matična država nema predstavništvo u datoj trećoj zemlji.** To znači da pomoć dobijate pod istim uslovima kao i građani te države u situacijama koje podrazumevaju smrtni slučaj, nezgodu ili bolest, hapšenje ili pritvor, krivično delo s elementima nasilja i repatrijaciju.
5. **Imate pravo da uputite peticiju Evropskom parlamentu u vezi sa pitanjima koja spadaju u okvir delovanja Unije a koja se neposredno tiču podnosioca³ i uputite žalbu protiv institucija EU Ombudsmanu Evropske unije⁴;**
6. **Imate jednak pristup svim javnim službama EU** (tj. svim zaposlenima koji rade u institucijama EU: Evropskoj komisiji, Savetu ministara EU, Evropskom savetu, Evropskom parlamentu) i pravo da **kontaktirate svaku instituciju EU i dobijete od nje odgovor, na svakom od zvaničnih jezika EU.** Pored toga, zakonodavstvo EU mora biti dostupno na sva 24 zvanična jezika, i svaki poslanik Evropskog parlamenta ima pravo da govori na sopstvenom jeziku u parlamentarnim raspravama. Ovo pravo takođe garantuje da svi imaju pristup radu Parlamenta i da svi mogu da prate njegov rad.
7. **Imate pravo na pristup dokumentima svih institucija, tela, predstavništava i agencija Evropske unije,** osim dokumentima Suda pravde, Evropske centralne banke i Evropske investicione banke. U slučaju da želite da pristupite određenom zakonodavnom predlogu EU, samo ga potražite u bazi podataka EUR-Lex i pratite njegov razvojni put od trenutka kada je ušao u proceduru do trenutka kada postane zakon.
8. **Imate pravo da zajedno sa drugim građanima EU organizujete ili podržite neku građansku inicijativu za donošenje novih propisa EU.**

Šta treba da uradite kako biste pokrenuli evropsku građansku inicijativu (European Citizen's Initiative – ECI)?

U slučaju da uvidite problem koji utiče na neku širu zajednicu, na primer građane EU, i zahteva rešenje na nivou EU, kroz ovaj instrument možete zamoliti Komisiju da predloži novi pravni akt EU. U roku od godinu dana od registracije, sakupite najmanje milion potpisa građana EU koji se slažu sa vašom inicijativnom, a dolaze iz najmanje sedam od 28 država članica. Minimalan broj potpisnika neophodan je u svakoj od tih sedam država članica. Moguće je pokrenuti građansku inicijativu u bilo kojoj oblasti u kojoj Komisija ima ovlašćenje da predlaže pravne akte, na primer, životna sredina, poljoprivreda, transport ili javno zdravlje. Kako bi pokrenuli građansku inicijativu, građani moraju formirati „građanski odbor” koji čine najmanje sedam građana EU koji dolaze iz najmanje sedam država članica EU. Članovi građanskog odbora moraju biti građani EU koji imaju dovoljno godina da mogu glasati na izborima za Evropski parlament (odnosno 18 godina, osim u Austriji, gde se pravo glasanja stiče sa 16 godina). Građanski odbor mora registrovati inicijativu na ovom veb sajtu pre nego što počne da sakuplja izjave podrške od građana. Od trenutka kada registracija bude potvrđena, organizatori imaju godinu dana da sakupe potpise. Ako uspeju, sastaju se sa Komisijom u roku od tri meseca i mogu predstaviti svoju inicijativu na javnoj raspravi u Evropskom parlamentu. Komisija usvaja formalan odgovor i, u slučaju da je on potvrđan, započinje se standardni zakonodavni postupak.

³ Ovde možete saznati više o postupku upućivanja peticijske: <https://petiport.secure.europarl.europa.eu/petitions/en/home>

⁴ Ovde možete saznati više o Ombudsmanu Evropske unije: www.ombudsman.europa.eu

2. slika: Evropska građanska inicijativa.

Izvor: sopstveni dijagram

Koliko inicijativa je uspelo da sakupi neophodan broj izjava podrške i ispuni sve kriterijume?

Sledeće tri inicijative su do sada uspele da sakupe neophodan broj potpisa.

- “**Right2Water**” je prva evropska građanska inicijativa predata Evropskoj komisiji decembra 2013. godine. Organizatori ove inicijative pozvali su Komisiju da predloži pravni propis o ostvarivanju ljudskog prava na vodu i sanitaciju kako je utvrđeno od strane Ujedinjenih nacija, i o podsticanju obezbeđivanja vode i sanitacije kao osnovnih javnih usluga dostupnih svima. Komisija je usvojila Saopštenje 19. 3. 2014. godine kojim je preduzela mere i odgovorila na ciljeve ove inicijative, naime da su „Voda i sanitacija ljudsko pravo! Voda je javno dobro, ne roba!”⁵
- Inicijativu “**One of us**” podržalo je 1,9 miliona građane Evropske unije a njen cilj bio je „pravna zaštita dostojanstva, prava na život i integriteta svakog ljudskog bića od trenutka začeća u delokrugu nadležnosti EU u kom je takva zaštita izuzetno važna”. Kao odgovor na inicijativu, Evropska komisija je usvojila Saopštenje 28. 5. 2014. godine, međutim, odlučila je da ne preduzme mere na koje su inicijatori pozvali.⁶

⁵ Više o inicijativi i njenim rezultatima možete pročitati ovde: http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/followup_actions/citizens_initiative_en.htm

⁶ Više o inicijativi i njenim rezultatima možete pročitati ovde: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/successful/details/2012/000005/en>

- Inicijativa “Stop Vivisection” sakupila je više od 1.150.000 sertifikovanih potpisa tražeći podršku za promenu paradigme u biomedicinskim i toksikološkim istraživanjima. Inicijativa je predata Evropskoj komisiji marta 2015. godine sa ciljem da se ukine Direktiva 2010/63/EU o zaštiti životinja koje se koriste u naučne svrhe i da se predstavi novi predlog. Kao odgovor na inicijativu, Komisija je 3. 6. 2015. godine usvojila Saopštenje u kome zaključuje da, iako se slaže sa postepenim ukidanjem ispitivanja na životinjama u Evropi, Komisija ima drugačiji pristup postizanju tog cilja od onog koji predlaže ova građanska inicijativa. Stoga, Komisija nije predala predlog za stavljanje van snage Direktive 2010/63/EU i nije predložila usvajanje novog zakonodavnog okvira.⁷

Kako je došlo do svega ovoga? – Malo istorije

Prava i obaveze građana u državama članicama postepeno su se povećavali u EU, uz prekretnice kao što su sloboda kretanja (od 1957. godine) i prava direktnog glasanja na izborima za Evropski parlament (od 1979. godine).

Međutim, **1. novembra 1993. godine** – kada je Ugovor iz Matrihta stupio na snagu – uveden je novi pravni status koji se naziva „građani Evropske unije”. Ovo je prva ali i dalje jedinstvena prilika, budući da nigde drugde u svetu građani ne uživaju transnacionalna prava da aktivno učestvuju u kreiranju zakonodavstva na nivou više nacionalnih država.⁸

Budući da su prava svakog pojedinca u okviru EU bila utvrđena u različitim formama i da građanima nisu bila dovoljno vidljiva i eksplicitna, EU je odlučila da objedini sve osnovne vrednosti kao i sva građanska, politička, ekonomska i socijalna prava koja EU štiti u jedan jedinstveni dokument. Taj dokument je **Povelja Evropske unije o osnovnim pravima** koja sadrži šest naslova: Dostojanstvo, Slobode, Jednakost, Solidarnost, Prava građana i Pravda. Povelja je Ugovorom iz Lisabona priznata kao pravno obavezujući garant prava svim građanima. Time je postala deo Ugovora o EU kada je Ugovor iz Lisabona stupio na snagu decembra 2009. godine.⁹

3. slika: Slobodni u trenutku: fotografije snimljene u Hrvatskoj, Sloveniji i Mađarskoj koje oslikavaju prednosti građanstva EU (sliku obradila Katja Intihar)

⁷ Više o inicijativi i njenim rezultatima možete pročitati ovde: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/successful/details/2012/000007/en>

⁸ Evropski ekonomski i socijalni komitet (2015): European Passport to Active Citizenship [elektronski izvor], preuzeto sa: <http://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/qe-04-15-149-en-n.pdf> [datum pristupa: 6. mart 2017. godine]

⁹ Paskal Fonten (2014). Europe in 12 lessons, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg

Pored toga, Povelja je doprinela jačanju koncepta građanstva EU, što je približilo Uniju njenim građanima i olakšalo aktivnu raspravu širom Evrope na sledeće načine:

- Uveden je novi vid javnog učešća građana EU, odnosno gorenavedena evropska građanska inicijativa, sa ciljem da se podstakne javna rasprava o pitanjima važnim za čitavu Uniju;
- Davanjem većeg ovlašćenja Evropskom parlamentu, odnosno predstavnicima građana Unije, podržana je participativna demokratija tako što su građani EU dobili više udela u procesu donošenja odluka;
- Uvedeno je pravo na javni pristup dokumentima institucija EU što je zahtevalo i veću otvorenost i transparentnost;
- Obnovljena su prava na građanstvo kroz jasniju formu.

4. slika: Većinu elemenata građanstva Evropske unije i postignuća EU ilustrovao je pobjednik foto konkursa održanog u Hevizu: istaknute reči su: mir, jedinstvo, ekonomija, sloboda, unija, pravo, Evropa (sliku obradio Levente Asperján)

Koji su izazovi u ostvarivanju prava koja proističu iz građanstva Evropske unije?

Iako nas mnogi simboli – kao što su zastava Evropske unije, evro, himna EU (Betovenova „Oda radosti“), moto EU („Ujedinjeni u različitosti“), pasoš EU, vozačka dozvola EU i Dan Evrope (9. maj) – podsećaju na zajednički evropski identitet, ljudi ne osećaju da pripadaju Evropskoj uniji. Ova situacija se može promeniti ako **građani EU saznaju šta to EU radi i razumeju zašto**. Jedan način da se ovo postigne je da se poslovi EU objasne mnogo jasnijim i jednostavnijim jezikom.

Svakih pet godina, građani Evropske unije imaju priliku da izaberu novi sastav Evropskog parlamenta. Međutim, **izlaznost na izborima svake godine je sve manja**. Na izborima 2014. godine – kada je glasalo 42,54% građana – zabeležena je najmanja izlaznost glasača na izborima za Evropski parlament. Razloge zbog kojih su građani ocenili da im se ne isplati da ostvaruju svoje demokratsko pravo treba analizirati i rešavati podizanjem nivoa svesti i predstavljanjem novih pristupa.

U skladu sa Ugovorom iz Lisabona, građani EU imaju pravo na javni pristup dokumentima svih institucija, tela, predstavništava i agencija Unije. Međutim, u praksi, **ovo pravo na transparentnost u mnogim slučajevima ne uzima se u potpunosti u obzir**, zbog čega je potrebno doneti novi propis, ali Evropski parlament i Komisija još uvek nisu postigli kompromis.¹⁰

Iako su ciljevi **evropske građanske inicijative (ECI)** približavanje građana Evropskoj uniji i podrška participativnoj demokratiji, **sve ređe korišćenje** ove mogućnosti i **niska stopa uspešnih inicijativa** dokazuju da sistem ne funkcioniše onako kako je planirano. Razlozi za to mogu biti, na primer, previše uslova, dug i beskrajn postupak, kvalitet odgovora Komisije itd.¹¹

U Izveštaju o građanstvu EU za 2010. godinu zaključeno je da **građani EU ne ostvaruju u potpunosti svoja prava zato što sa njima nisu ni upoznati**.¹² Iako se situacija poboljšala, 2015. godine je i dalje samo dve petine građana EU (42%) smatralo da su informisani (bilo „veoma dobro informisani“ ili „dobro informisani“) o svojim pravima kao građana Evropske unije.¹³

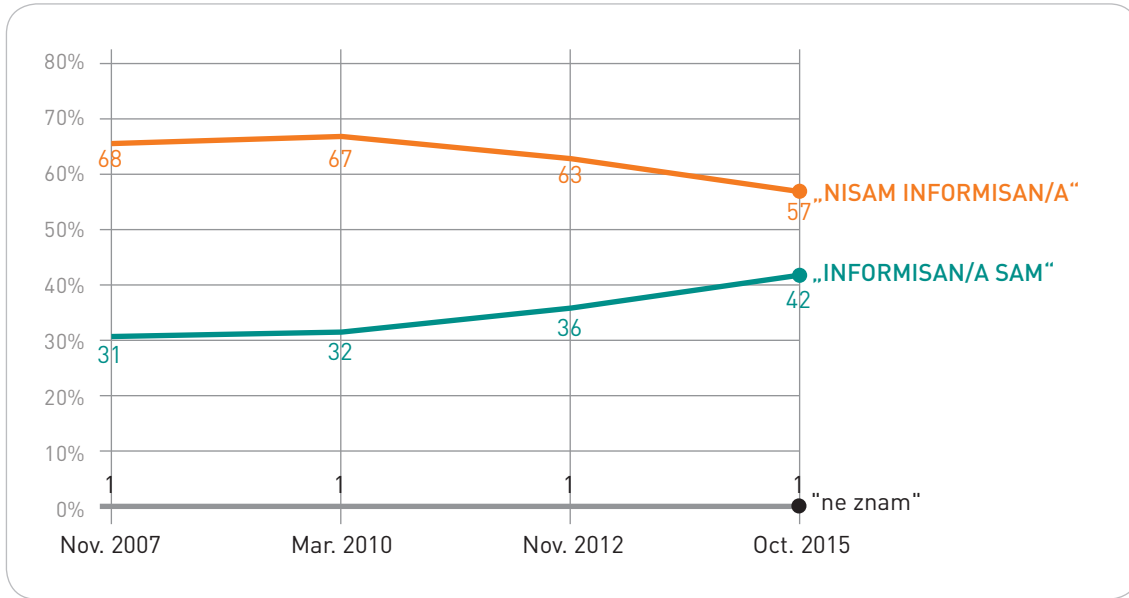
U okviru Dana četiri slobode organizovanog u Nišu 9. juna 2017. godine, između ostalog, razmatran je problem učešća mladih u procesima donošenja odluka na lokalnom i nacionalnom nivou, kao i na nivou EU. Učesnici su zaključili da visoka stopa nezaposlenosti, nedostatak koordinacije i usklađenosti sistema obrazovanja sa tržištem rada, slaba međusektorska i regionalna saradnja u pogledu politike mladih i podrške mladima, kao i nedovoljno poznavanje karijernih mogućnosti i informisanost o njima, predstavljaju glavni problem kako u regionima Srbije tako i u EU. Istaknuto je da je prisutan visok nivo apatije, kao i izrazita nezainteresovanost mladih, a usled toga i slabo učešće mladih u procesima donošenja odluka. U zemljama Zapadnog Balkana i Istočne Evrope, odliv mozgova predstavlja veliki problem koji do sada nije rešavan na delotvoran način.

¹⁰ Generalni direktorat za unutrašnje politike (2016). Openness, Transparency and the Right of Access to Documents in the EU, [elektronski izvor], preuzeto sa: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556973/IPOL_IDA\(2016\)556973_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556973/IPOL_IDA(2016)556973_EN.pdf) [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]

¹¹ Evropski parlament (2015). Towards a revision of the European Citizens' Initiative?, [elektronski izvor], preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/519240/IPOL_STU%282015%29519240_EN.pdf [datum pristupa: 10. mart 2017. godine]

¹² Evropska komisija (2010). EU Citizenship Report 2010: Dismantling the obstacles to EU citizens' rights, [elektronski izvor], preuzeto sa: http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2010_603_en.pdf

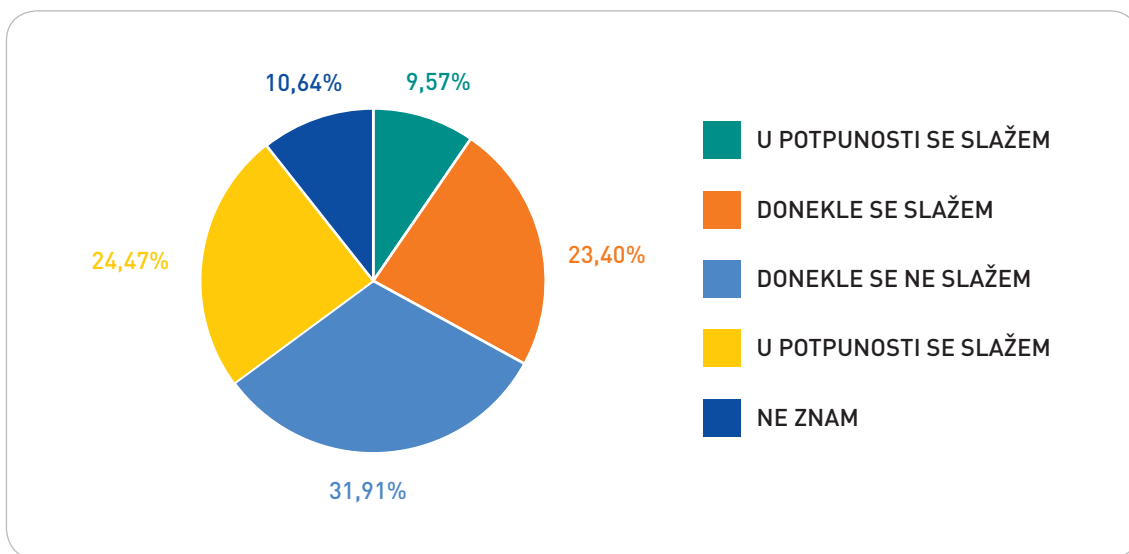
¹³ Evropska komisija, Generalni direktorat za pravdu i zaštitu potrošača (2016). Eurobarometer Report on European Union Citizenship, [elektronski izvor], preuzeto sa: http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-eurobarometer-430-citizenship_en.pdf [datum pristupa: 10. mart 2017. godine]

1. grafikon: Koliko ste, po vašem mišljenju, dobro informisani o vašim pravima kao građanina Evropske unije?

Izvor: Evropska komisija

Prema našoj anketi, građani EU smatraju da **ne mogu uticati na politike EU koje im se čine previše komplikovanim**, i da su Brisel i institucije EU previše daleko. Manje od 33% anketiranih građana EU smatra da je njihov glas bitan u Evropskoj uniji, dok se 56% u potpunosti ili donekle ne slaže sa ovom izjavom.¹⁴ Ova pojava naziva se „**demokratski deficit**“.

2. grafikon: „Moj glas je važan u EU“

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU“

¹⁴ U okviru projekta „Slobode EU“ ispitali smo mišljenje građana o pitanjima vezanim za EU u četiri države članice EU (Mađarska, Rumunija, Austrija, Slovenija) i jednoj zemlji kandidatu (Srbija). Podaci su dobijeni na osnovu obrade rezultata upitnika.

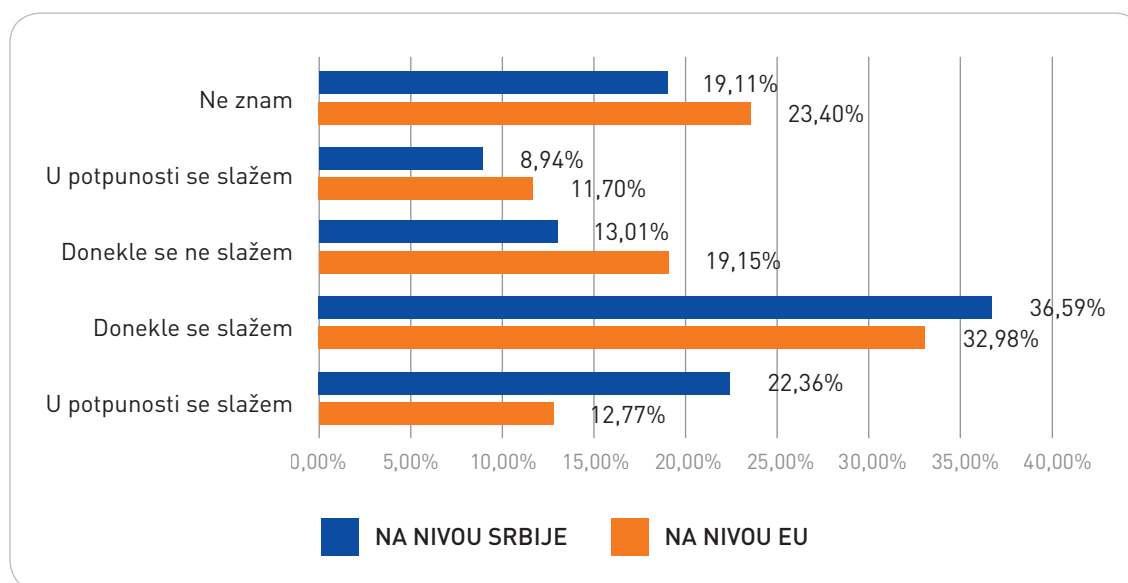
U okviru događaja u Hevizu organizovanog 21. avgusta 2017. godine, panelisti su istakli da ako građani ne znaju kako EU funkcioniše, štaviše, ako institucionalna stabilnost jedne zemlje daleko zaostaje za neophodnim standardima, a građani nisu upoznati sa programima EU, onda je to veliki problem zbog kojeg zemlja ne može imati koristi od EU, odnosno ne može absorbovati dostupne finansijske resurse.

Institucije EU i države članice moraju uraditi mnogo više kako bi učinile da se građani osećaju lično uključenim u proces donošenja odluka na nivou EU i kako bi povratile ugled kroz smanjenje birokratije i korupcije.

Kako bi podigla nivo javne svesti o pravima građana, EU je uvela nekoliko programa, kao što je „Evropa za građane i građanke“. Međutim, ove mere ne dosežu do onoliko građana koliko bi trebalo. Zbog toga je Komisija, na osnovu povratnih informacija građana iz Izveštaja o građanstvu EU za 2017. godinu, najavila sprovođenje **kampanje širenja informacija i podizanja nivoa svesti o pravima koja proističu iz građanstva EU na nivou čitave EU tokom 2017. i 2018. godine**. Izveštaj o građanstvu EU za 2010 godinu je istakao, a izveštaj za 2017. i potvrdio, da su neophodne **mere koja će uticati na svakodnevni život građana EU**, odnosno koje će ga učiniti jednostavnijim kako bi se uklonio jaz koji i dalje postoji između važećih propisa i stvarnosti, naročito u prekograničnim slučajevima.

Kako se uključiti u politiku EU i učestvovati u kreiranju političke agende EU?

Iako gotovo polovina ispitanih građana smatra da poznaju načine na koje mogu uticati na donošenje odluka na nivou EU, nije na odmet da ih ponovimo, te ćemo se stoga u narednom odeljku pozabaviti njima. Zanimljiva činjenica je da veći procenat ispitanika iz Srbije smatra da poznaje načine na koje se može uticati na donošenje odluka na nivou EU u odnosu na ispitane građane EU koji dolaze iz četiri države članice (Austrija, Mađarska, Slovenija i Rumunija).¹⁵

3. grafikon: „Poznajem načine na koje mogu uticati na donošenje odluka na nivou EU“

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU“

¹⁵ U okviru projekta „Slobode EU“ ispitani smo mišljenja građana o pitanjima vezanim za EU u četiri države članice EU (Mađarska, Rumunija, Austrija, Slovenija) i jednoj zemlji kandidatu (Srbija). Podaci su dobijeni na osnovu obrade rezultata upitnika.

Pored glasanja i/ili kandidovanja za Evropski parlament, kao i pokretanja peticije upućene Evropskom parlamentu ili inicijative upućene Komisiji, na politike EU možete uticati na još mnogo načina. U nastavku se upoznajte sa nekim od ovih raznih metoda:

- > **Pridružite se internet forumima namenjenim debatama** o ključnim pitanjima EU na kojima možete raspravljati o svojim stavovima i objavljivati ih, na primer, na blogovima evropskih komesara ili poslanika Evropskog parlamenta. Posetite veb stranicu <http://www.debatingeurope.eu/>, ostavite komentar ili predložite sopstvenu temu za debatu i evropski lideri će vam odgovoriti.
- > **Direktno kontaktirajte Komisiju ili Parlament**, putem interneta ili u nekom od njihovih predstavništava u vašoj zemlji.¹⁶ Oni su vaš vodič kroz politike i izvor informacija, zato koristite njihove usluge i budite u toku.
- > **Pridružite se ili učestvujte u nekoj političkoj partiji** koja je zastupljena u Evropskom parlamentu (ovde možete pronaći različite političke grupe u okviru EP: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/20150201PVL00010/Organisation>)
- > **Podelite svoje mišljenje putem servisa „Tvoj glas u Evropi”** koji organizuje Komisija. Zainteresovani građani i ostale zainteresovane strane mogu podeliti svoje stavove učestvujući u otvorenim konsultacijama i javnim raspravama o različitim oblastima politike, od poljoprivrede do transporta. Stoga, iskoristite priliku da učestvujete u procesu kreiranja politika i donošenja zakona pre nego što Komisija završi sastavljanje predloga. Možete se čak i prijaviti da vam stižu obaveštenja putem mejla o novim planovima, i biti pozvani da se pridružite formalnim procesima konsultacija.¹⁷
- > **Neka se vaš glas čuje**, na primer, kroz mogućnosti koje nudi **Evropski ekonomski i socijalni komitet (EESK)**. EESK kao „glas” civilnog društva, nastoji da obezbedi da se čuju stavovi, iskustva i ideje građana EU. Zato je cilj ovog komiteta da uključi građane EU kroz posete, konkurse i druge aktivnosti koje organizuje. Na primer, svake godine EESK bira 33 škole iz 28 država članica EU i pet iz zemalja kandidata da učestvuju u debati koja se odnosi na izazove sa kojima se Evropa suočava. Tema konkursa „Tvoja Evropa, tvoj glas!” za 2017. godinu je „Evropa puni 60 godina: Šta dalje?”, a debata će se održati **krajem marta 2017. godine**.¹⁸
- > **Izrazite svoje mišljenje!** Kažite političarima i kreatorima politika šta mislite o glavnim problemima mladih. Strukturisani dijalog je proces namenjen raspravi mladih i kreatora politika o raznim temama, čiji je cilj da obezbedi da se mišljenja mladih uzmu u obzir u pogledu politike EU o mladima.¹⁹
- > **Dostavite projekat samostalno ili u grupi kako biste dobili evropsku omladinsku nagradu „Karlo Veliki”!** Mladi između 16 i 30 godina iz bilo koje države članice EU mogu učestvovati kako bi pokazali aktivno učešće u razvoju Evrope. Projekti treba da podstiču evropsko i međunarodno razumevanje; podstiču razvoj zajedničkog osećaja evropskog identiteta i integracija; i da pruže uzore mladima u Evropi i ponude primere dobre prakse kako Evropljani žive zajedno kao jedna zajednica.²⁰

¹⁶ Paskal Fonten (2014). Europe in 12 lessons, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg

¹⁷ Potražite više informacija i sve planirane javne konsultacije ovde: http://ec.europa.eu/info/law/contribute-law-making_en#initial-idea

¹⁸ Ovde možete saznati više o EESK: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.home>

¹⁹ Da li želite da se uključite? Pročitajte više o ovome na sledećem linku i kontaktirajte Nacionalnu radnu grupu u vašoj zemlji za dodatne informacije: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/opportunities-for-organisations/support-for-policy-reform/structured-dialogue_en

²⁰ Da biste saznali više o ovoj nagradi, kliknite na sledeći link: <http://www.charlemagneyouthprize.eu/>

- > Jedan od najboljih načina da se bolje upoznate sa sistemom donošenja odluka u EU je da se **prijavite za stažiranje u nekoj od institucija EU**. Da li ste diplomirali ili završili postdiplomske studije (master ili doktorske)? Ako jeste, postoji mnogo mogućnosti da postanete stažista u nekoj od institucija EU koje se nalaze u Briselu, Strazburu ili Luksemburgu i koje primaju stažiste na tri do pet meseci. Pogledajte koje su vam mogućnosti ovde: https://europa.eu/european-union/about-eu/working/graduates_en

Aktivno građanstvo kroz programe EU

U nastavku, pogledajte neke od primera programa na nivou EU koji promovišu aktivno građanstvo EU:

Program „Evropa za građane i građanke” podržava inicijative koje odražavaju dva glavna opšta cilja:

- doprinose boljem razumevanju EU, njene istorije i raznolikosti;
- podstiču građanstvo EU i poboljšavaju uslove za demokratsko angažovanje i participaciju građana na nivou Unije.

Budžet u iznosu od 185.468.000 EUR za period 2014–2020. izdvojen je za projekte koji se odnose na neki od konkretnih prioriteta sledeće dve programske oblasti: 1) Evropsko sećanje i 2) Demokratsko angažovanje i participacija građana.²¹

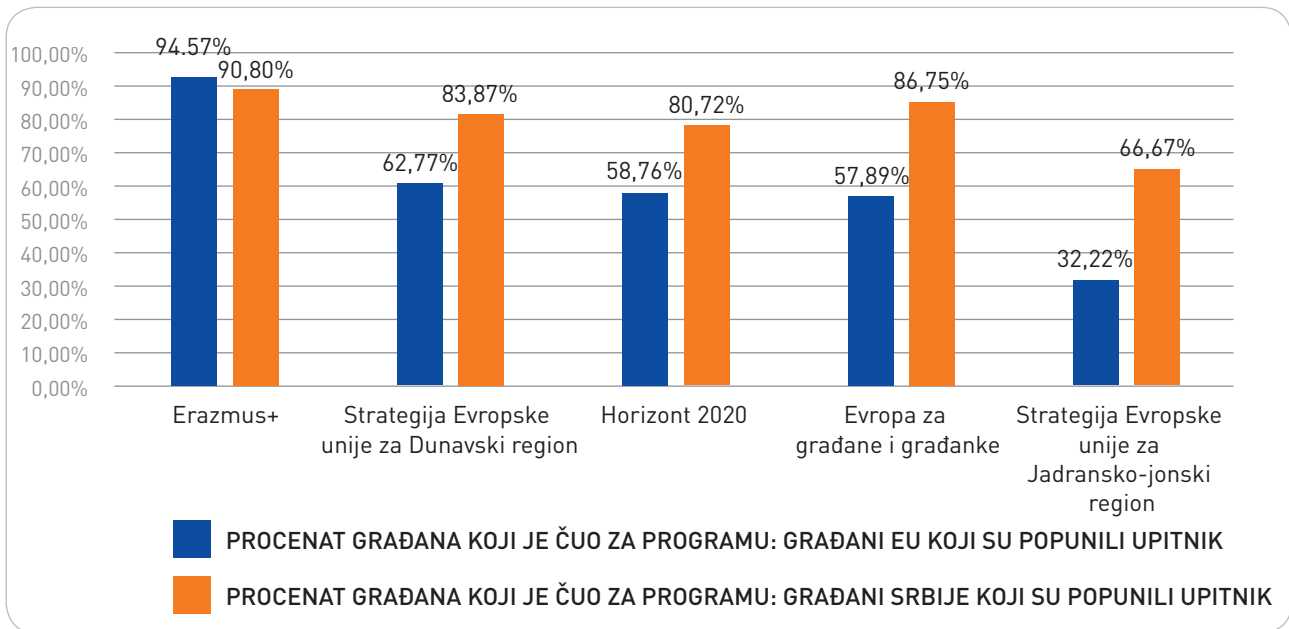
Erazmus+ je program EU za obrazovanje, obuku, mlade i sport za period 2014–2020. To je jedan od najuspešnijih programa EU budući da daje priliku milionima Evropljana da studiraju, obučavaju se, volontiraju i steknu iskustvo u inostranstvu. Iako se ne fokusira direktno na građanstvo EU, ovaj program predstavlja korisnu osnovu za promociju prava slobodnog kretanja.²² Više o ovoj mogućnosti možete pročitati u Poglavlju o slobodnom kretanju ljudi.

Program Evropske unije koji je najpoznatiji kako građanima EU tako i građanima Srbije je Erazmus+. Više od 90% ispitanika je čulo za njega. Zanimljivo je da je za Strategiju Evropske unije za Dunavski region i za program „Evropa za građane i građanke” čulo više ispitanih građana Srbije nego građana EU. Dok je za program „Evropa za građane i građanke” čulo 86% ispitanika iz Srbije, taj procenat je manji od 60% kod ispitanika iz država članica EU.²³

²¹ Ovde možete saznati više o programu „Evropa za građane i građanke”: http://ec.europa.eu/citizenship/europe-for-citizens-programme/index_en.htm

²² Ovde možete saznati više o programu Erazmus+: <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/>

²³ U okviru projekta „Slobode EU” ispitali smo mišljenje građana o pitanjima vezanim za EU u četiri države članice EU (Mađarska, Rumunija, Austrija, Slovenija) i jednoj zemlji kandidatu (Srbija). Podaci su dobijeni na osnovu obrade rezultata upitnika.

4. grafikon: „Da li ste čuli za programe Evropske unije koji se fokusiraju na različite politike ili makroregionalne strategije?“

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU“

Program o pravima, jednakosti i građanstvu brani prava i slobode koji ljudima pripadaju na osnovu prava EU. Pored toga, program podstiče jačanje rodne ravnopravnosti, suzbijanje svih vrsta diskriminacije i borbu protiv rasizma, a promovira i prava koja proističu iz građanstva EU. Program obezbeđuje finansiranje NVO, državnim organima i ostalim organizacijama, za aktivnosti koje podstiču ostvarivanje ovih ciljeva.²⁴

Gde možete pronaći više informacija od svojim pravima i konceptu građanstva EU?

Kao što već znate, imate pravo da tražite i dobijete informacije o bukvalno svemu što se dešava u Evropskoj uniji, i to besplatno.

Lično, putem telefona ili mejla:

- Ako imate pitanje o EU, kontaktirajte **informacioni centar „Europe Direct“ (EDIC)** ili **evropske kontakt tačke**, koji postoje u svakoj državi članici. Pogledajte gde je najbliža kontakt tačka u regionu ili gradu u kom živite: http://europa.eu/european-union/contact/meet-us_en.
- Ako vam je potrebna pomoć da pronađete detaljnije informacije o pravu EU, o evropskim integracijama, politikama i institucijama EU, pronađite najbliži **evropski dokumentacioni centar (EDC)** ovde: http://europa.eu/european-union/contact/meet-us_en.
- Ako želite da saznate više o načinu glasanja na evropskim parlamentarnim izborima, kontaktirajte jednu od **Informativnih službi EP** koje postoje u svakoj državi članici.

²⁴ Ovde možete saznati više o Programu o pravima, jednakosti i građanstvu: http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm

- **Predstavništva Evropske komisije** su glas Komisije u državama članicama i nastoje da prenesu informacije o poslovima EU kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. [Ovde](#) saznajte gde se nalazi predstavništvo u vašoj zemlji.
- U slučaju da imate problema sa lošom administracijom u institucijama i telima Evropske unije, uložite žalbu [Ombudsmanu Evropske unije](#) koji radi u Strazburu.

Putem interneta:

- Da li vam treba **onlajn knjižara, biblioteka ili arhiva publikacija EU** koje imaju izdanja još iz 1952. godine, pri čemu su verzije u PDF formatu i formi elektronske knjige besplatne? Samo kliknite [veb sajt Knjižare EU](#).
- Da li su vam potrebne praktične **informacije na vašem jeziku** o vašim pravima u slučaju kada se krećete, živite, studirate, obučavate se, radite ili kupujete u inostranstvu, ili jednostavno putujete u inostranstvo? Ako jesu, posetite veb sajt [Vaša Evropa](#).
- Pitate li se šta se dešava na **plenarnim sednicama Evropskog parlamenta**? Pratite ih na sva 24 jezika Evropske unije [uživo](#) ili potražite video zapise prethodnih plenarnih sednica u [onlajn bazi podataka](#).

Kako sve ovo izgleda u praksi? – Upoznajte Anu i Toma, dvoje mladih iz Evrope

Ana je iz Srbije, bavi se volonterskim radom i aktivna je u svojoj lokalnoj zajednici. Stoga je bila veoma srećna kada je saznala da je projekat civilnog društva njene organizacije izabran u okviru Programa „Evropa za građane i građanke“. **Budući da Srbija može punopravno učestvovati u Programu „Evropa za građane i građanke“**, Ana ima priliku da upozna mlade iz različitih evropskih zemalja i sa njima razgovara o voluntarizmu, aktivnom učešću u zajednici i njihovoj ulozi u razvoju zajednice.

Tom je Austrijanac koji je veoma posvećen pitanju zaštite životinja. Stoga, kada je saznao za **građansku inicijativu „Stop Vivisection“ (srp. „Zabraniti vivisekciju“)**, Tom je pročitao predloge inicijative i odlučio da je potpiše.

Ana je želela da studira u inostranstvu ali nije bila sigurna kakve su joj mogućnosti kao građanki Srbije da studira u EU. Zato je pisala **EU info kutku** u Novom Sadu koji predstavlja **zvanični informativni centar za pružanje svih vrsta informacija o Evropskoj uniji** koje interesuju građane. Dobila je veoma koristan odgovor u kom su navedene sve mogućnosti studiranja u inostranstvu. Tako je Ana odlučila da se prijavi na jedan Erasmus Mundus zajednički master program stipendija.

Ana i Tom su se upoznali na **Erasmus Mundus zajedničkom master programu** u okviru kojeg su studirali u četiri različite zemlje – u Srbiji, Austriji, Mađarskoj i Kini – a na kraju programa su dobili zajedničku master diplomu.

U vreme **izbora za Evropski parlament 2014. godine**, Tom je semestar Erasmus Mundus zajedničkog master programa provodio u Mađarskoj ali je želeo da iskoristi svoje demokratsko pravo da glasa. **Kao građanin Evropske unije**, mogao je tamo da **glasa pod istim uslovima kao i državljani Mađarske**, samo je trebalo da izrazi svoju nameru o tome kako bi bio stavljen na birački spisak u Mađarskoj.

Tokom semestra u Kini, Tom je odlučio da poseti Kambodžu. Tamo je proveo neverovatnih 5 dana, ali je izgubio ličnu kartu. Tom se uplašio jer Austrija nema diplomatsko predstavništvo u Kambodži. Međutim, onda se setio da kao građanin EU „na teritoriji treće zemlje uživa zaštitu diplomatskih i konzularnih organa bilo koje države članice, pod istim uslovima kao i državljani te države.”²⁵ Tako je potražio pomoć Ambasade Republike Francuske.

5. slika: Ja sam Marina iz Srbije: fotografija inspirisana razmišljanjima o građanstvu EU iz perspektive zemlje kandidata (fotografija je osvojila treće mesto na konkursu Beogradske otvorene škole)

²⁵ Član 20. stav 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, preuzeto sa <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en> [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]

SLOBODNO KRETANJE LJUDI

Uvod

Slobodno kretanje ljudi podrazumeva da se građani Evropske unije mogu zaposliti, mogu studirati, otići u penziju ili se nastaniti u bilo kojoj državi članici, pri čemu je svako diskriminatorno ograničenje prema njima zabranjeno. Drugim rečima, zemlje EU treba da dozvole svim građanima EU da konkurišu za poslove, učestvuju u obrazovanju ili da žive u inostranstvu bez obzira na njihovo državljanstvo. Ova sloboda zahteva određena prilagođavanja nacionalnih zakonodavstava tih zemalja i uzajamno priznavanje različitih stručnih kvalifikacija, diploma i sertifikacija. Svaka vrsta diskriminacije je zabranjena, ograničenja su prihvatljiva samo u pogledu pitanja javnog zdravlja, javne politike i nacionalne bezbednosti.

Razvojni put

Slobodno kretanje ljudi bila je jedna od osnovnih ideja još od početka evropskih integracija. Međutim, u početku je samo težilo da obezbedi slobodno kretanje ekonomski aktivnog dela društva, kako je navedeno u Ugovoru iz Rima.²⁶ Drugim rečima, **osnovni cilj nije bilo olakšano putovanje, već slobodno kretanje radnika kako bi se ojačao ekonomski prosperitet i vratila ravnoteža između ponude i potražnje na tržištu rada.**

Ovo pravo postalo je sveobuhvatnije 1985. godine potpisivanjem šengenskih sporazuma. **Potpisivanjem Ugovora iz Mastrihta, 1992. godine, uveden je koncept građanstva Evropske unije, slobodno kretanje proglašeno je osnovnim pravom svakog građanina EU.** Konačno, Direktivom 2004/38/EZ konsolidovane su različite mere u toj oblasti i primenjen je sveobuhvatni pristup.²⁷ Takozvanom Direktivom o slobodnom kretanju spojene su sve prethodne mere iz zakonodavstva EU, obuhvatajući i pitanje slobodnog kretanja članova porodice (uključujući članove porodice koji nisu građani EU)²⁸. **Ovom direktivom takođe je uvedena koordinacija sistema socijalne sigurnosti utvrđivanjem zajedničkih pravila kojima se štite prava socijalne sigurnosti pri kretanju u okviru EU.** Njom su pokrivene razne grane socijalne sigurnosti kao što su bolest, porodijsko, odnosno roditeljsko odsustvo, nezgode na radu, naknade za nezaposlenost, porodični dodatak.²⁹

Slobodno kretanje ljudi takođe je zahtevalo ukidanje fizičkih barijera između država članica. Šengenski prostor uspostavljen je 1995. godine i danas ga čini 26 zemalja.

Šengenski sporazum je potpisan 1985. godine u Luksemburgu. Zemlje potpisnice su se saglasile o postepenom ukidanju kontrole granica. Sporazum je sproveden 1995. godine pri čemu je tadašnji šengenski prostor obuhvatao sedam zemalja. Danas njega čini 26 zemalja (22 države članice EU, kao i Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska). Bugarska, Hrvatska, Kipar, Irska, Rumunija i Ujedinjeno Kraljevstvo ne pripadaju šengenskom prostoru.³⁰

²⁶ Horvat, Z. (2011). Kézikönyv az Európai Unióról, HVG Orac Lap és Könyvkiadó, Budimpešta

²⁷ Evropski parlament i Savet (2004). Direktiva 2004/38/EZ, Službeni glasnik Evropske unije. preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF> [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]

²⁸ Evropski parlament i Savet (2004). Uredba (EZ) broj 883/2004 o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti, Službeni glasnik Evropske unije. preuzeto sa: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0883R\(01\)&from=HU](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R0883R(01)&from=HU) [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]

²⁹ Fondacija „Robert Šuman” (2014). The Free Movement of People in the European Union: principle, stakes and challenges, preuzeto sa: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-312-en.pdf> [datum pristupa: 12. februar 2017. godine]

³⁰ Evropska komisija. Schengen Area, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en [datum pristupa: 8. februar 2017. godine]

Međunarodne kontrole unutrašnjih granica su ukinute, dok je kontrola šengenskih granica pooštrena.³¹ **Zemlje šengenskog prostora imaju zajedničku viznu politiku – građanima EU potrebni su samo lična karta ili pasoš kada putuju iz jedne države članice u drugu.**

U praksi³²

Na koga se odnosi?

Direktiva o slobodnom kretanju iz 2004. godine³³ odnosi se na svakog građanina EU i njihove porodice, ali ovo pravo proizvodi dejstvo tek nakon što se osoba preseli u neku drugu zemlju EU ili ako se vrati u matičnu državu nakon što je živela u nekoj zemlji EU. U članove porodice ubrajaju se supružnici, registrovani partneri, potomci i preci. Oni uživaju ista prava ako su u pratnji datih građana EU. Građani EU takođe mogu ostvarivati ovo pravo u Švajcarskoj, na Islandu, u Lihtenštajnu i Norveškoj (i obrnuto, njihovi građani se mogu slobodno kretati i boraviti u zemljama EU), s obzirom na to da su ove zemlje članice Evropskog ekonomskog prostora.

Evropski ekonomski prostor (EEP) uspostavljen je 1994. godine kako bi se još nekoliko evropskih zemalja (Norveška, Lihtenštajn, Island) priključilo jedinstvenom tržištu uz određena izuzeća. Zemlje EEP uživaju gotovo iste četiri slobode kao i države članice EU. Iako se Švajcarska još uvek nije pridružila EEP, zahvaljujući bilateralnim sporazumima sa EU i njenim državama članicama, ona uživa isti status u pogledu slobodnog kretanja ljudi.

Šta ovo pravo znači u praktičnom smislu?

Prvo, **kao građaninu EU potrebni su vam samo važeći pasoš ili lična karta da biste prešli granicu i otputovali u neku drugu državu članicu EU.** Nadležni organi mogu proveriti vaš identitet na granicama, ali vam ne smeju uskratiti pravo da pređete granicu (osim ako nije opravdano razlozima vezanim za nacionalnu bezbednost, javno zdravlje ili javnu politiku). Članovima porodice koji nisu građani EU mogu biti potrebne vize iz trećih zemalja, ali im zemlje EU moraju pružiti podršku u nabavljanju neophodnih dokumenata. Kako bi ostvarili pogodnosti koje uživaju zahvaljujući porodičnim vezama, članovi porodice iz trećih zemalja moraju dokazati da su u srodstvu sa datim građaninom EU (venčani list, izvod iz matične knjige rođenih itd.). Potrebna im je samo jedna viza za ceo šengenski prostor.

Kada stignete u zemlju EU domaćina, prema Direktivi 2004 imate pravo da u njoj boravite najduže 3 meseca bez ikakvih ograničenja (sa važećim pasošem ili ličnom kartom). Nakon tri meseca, možete ostati u toj zemlji u nekoliko slučajeva. Zaposlene i samozaposlene osobe, kao i osobe koje se bave pružanjem usluga, imaju automatsko pravo ostanka. U slučaju da još uvek nemate posao ali ga tražite, boravak vam može biti produžen na najviše 6 meseci. Takođe imate dozvolu boravka ako pohađate neku obrazovnu ili stručnu instituciju. Međutim, studenti moraju imati zdravstveno osiguranje i moraju dokazati da poseduju dovoljno sredstava da se sami izdržavaju. Nezaposleni i penzioneri moraju ispuniti iste uslove. Direktiva 2004 takođe omogućava građanima da dobiju dozvolu trajnog boravka nakon pet godina. **Građani EU koji trajno borave u nekoj zemlji EU domaćinu imaju pristup uslugama socijalne zaštite, kao što su dečiji**

³¹ Od 2015. godine uvedene su određene promene u pogledu kontrole granica usled migrantske krize. Videti u nastavku.

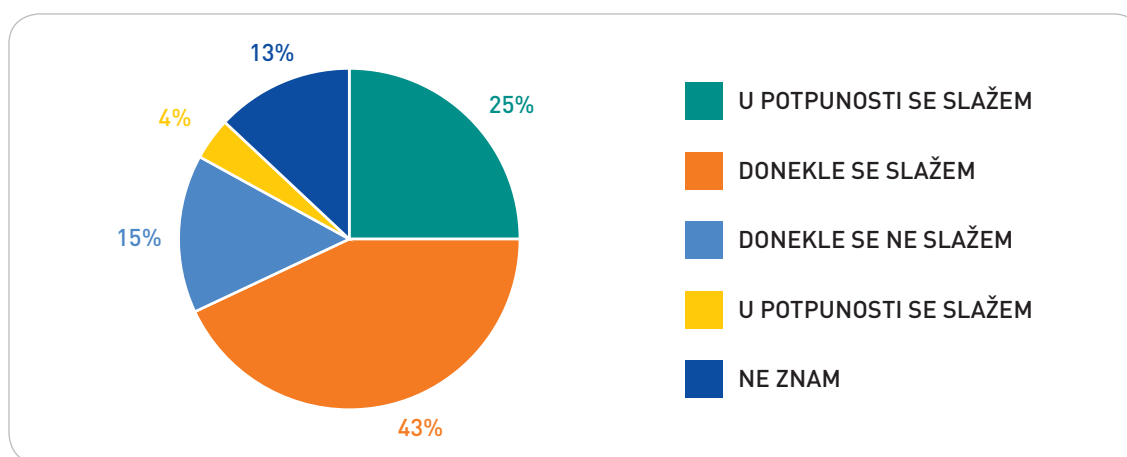
³² Evropska komisija (2013). Freedom to move and live in Europe: A Guide to your rights as an EU citizen, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg

³³ Evropski parlament i Savet (2004): Freedom of movement in the EU: Directive 2004/38/EC, preuzeto sa: <https://eumovement.wordpress.com/directive-200438ec/> [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]

dodatak, socijalna sigurnost, zdravstveno osiguranje. Oni takođe mogu odlučiti da odu u penziju u nekoj drugoj zemlji, a penzije će im biti obračunate na osnovu toga gde su i koliko dugo su radili u EU.

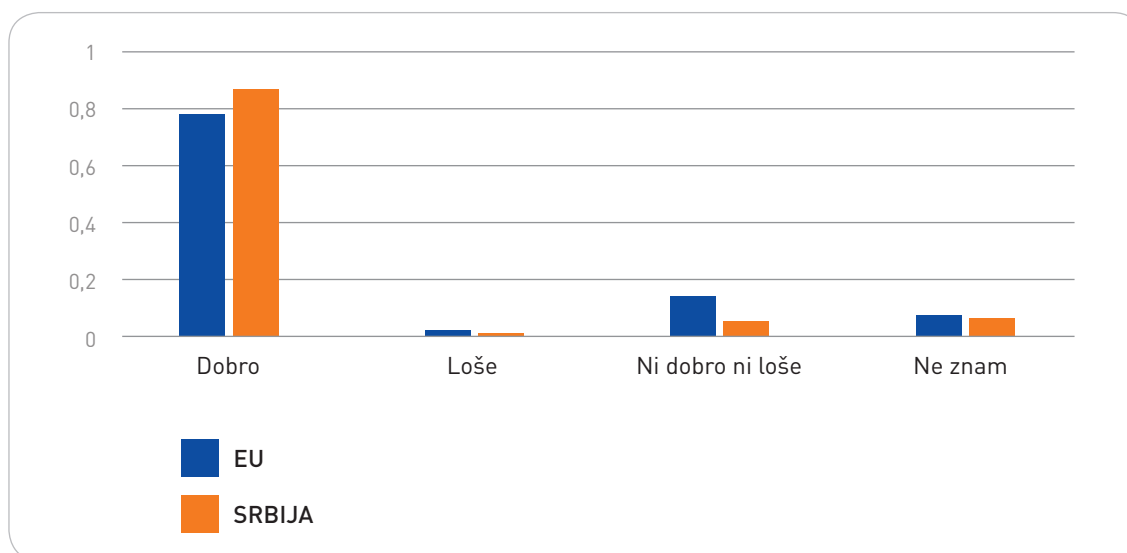
Prema našoj anketi, više od polovine ispitanika izabralo je slobodno kretanje ljudi među prva tri postignuća EU, dok je 37% njih navelo šengenski prostor.

Takođe smo ih pitali za slobode koje ono pruža. Velika većina ispitanika smatra da je dobro što postoji pravo na rad i studiranje u drugim državama članicama EU. Zanimljivo je da građani Srbije vide ove slobode u još boljem svetlu nego ispitanici iz država članica EU.

5. grafikon: „Slobodno kretanje ljudi u okviru EU doprinosi opštem jačanju ekonomije moje zemlje (EU)”

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU”

6. grafikon: „Pravo građana EU da rade/studiraju u drugim državama članicama EU”

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU”

Ostvarite svoja prava – primeri mreže SOLVIT

Sakupili smo uspešne primere kako je mreža SOLVIT rešila probleme vezane za pravo slobodnog kretanja ljudi:

- „Nakon što je radila u Belgiji, državljanka Mađarske je tamo podnela zahtev za naknadu za nezaposlenost i rodila dvoje dece, ali su je obavestili da više ne ispunjava uslove za porodična primanja. Radna dozvola joj je istekla – pre 1. maja 2011. godine državljanima Mađarske bila je potrebna radna dozvola da bi radili u Belgiji. To je značilo da nije mogla da tvrdi da aktivno traži zaposlenje, u skladu sa zahtevima. Mreža SOLVIT obratila se nadležnim organima u Belgiji i ta žena je dobila status lica koje aktivno traži posao.”³⁴
- „Mađarski državljanin je 20 godina radio u Rumuniji i 18 u Mađarskoj. Kada je ispunio starosni uslov za odlazak u penziju, podneo je zahtev za penziju u Mađarskoj. Mađarski nadležni organi zamolili su rumunske organe da izračunaju na koliku penziju ima pravo za godine koje je proveo radeći tamo. Gotovo godinu dana nisu dobili odgovor iako su ih nekoliko puta podsećali. No, zahvaljujući centru mreže SOLVIT u Rumuniji, rumunski nadležni organ za penzijsko osiguranje poslao je mađarskim organima odluku o iznosu penzije koji tom Mađaru pripada za rad u Rumuniji. Problem je rešen i penzioner iz Mađarske je mogao da nastavi da uživa u penziji.”³⁵
- „Fizioterapeut iz Austrije podneo je zahtev za priznavanje stručnih kvalifikacija u Portugalu. Godinu dana nakon toga još uvek nije dobio odgovor od portugalskih nadležnih organa. Kad ih je pitao kako taj postupak napreduje, zamolili su ga da pričeka njihov poziv. To čekanje je ugrožavalo njegove mogućnosti da pronađe posao u Portugalu. Nudili su mu poslove, ali nije ih mogao prihvatiti jer mu nisu bile priznate stručne kvalifikacije. Zahvaljujući centru mreže SOLVIT u Portugalu, priznate su mu kvalifikacije i mogao je da počne da radi u Portugalu.”³⁶

Zanimljive brojke

- Približno 13,6 miliona građana EU je 2012. godine živelo u državi članici EU koja nije zemlja njihovog državljanstva. Luksemburg je imao najveći procenat stranih građana u populaciji, a njihov udeo takode je bio veliki na Kipru, u Letoniji i Estoniji.³⁷
- Iste godine, 6,5 miliona građana EU radilo je u državi članici EU čiji oni nisu državljani. (Napomena: samo zaposleni koji imaju dozvolu boravka u datoj zemlji uzeti su obzir u izradi statistike).³⁸
- Hiljade prekograničnih radnika svakog dana uživaju slobodu kretanja kroz Evropu, uključujući Mađarsku, Sloveniju, Rumuniju itd.
- Prema podacima ankete Evrobarometra iz 2013. godine, građani EU su smatrali da je sloboda kretanja jedno od glavnih postignuća evropskih integracija. Njih 56% navelo je to kao najznačajnije postignuće EU, značajnije čak i od mira među državama članicama (50%).³⁹

³⁴ Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/family/index_en.htm [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]

³⁵ Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/pension/index_en.htm [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]

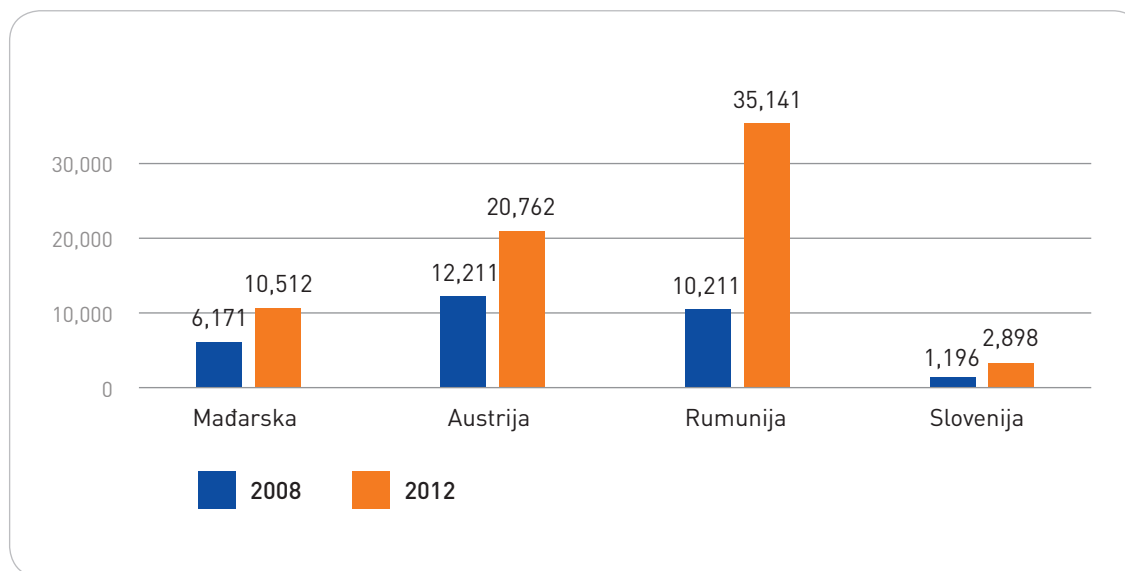
³⁶ Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/qualifications/index_en.htm [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]

³⁷ Evrostat. EU citizenship - statistics on cross-border activities, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:EU_citizenship_-_statistics_on_cross-border_activities [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]

³⁸ ibid

³⁹ Fondacija „Robert Schumann” (2014). The Free Movement of People in the European Union: principle, stakes and challenges, preuzeto sa: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-312-en.pdf> [datum pristupa: 12. februar 2017. godine]

- Više od 571.000 studenata iz država članica EU je 2010. godine studiralo u nekoj drugoj državi članici EU.⁴⁰
- Mobilnost studenata u terciarnom obrazovanju je sve veća u Austriji, Mađarskoj, Rumuniji i Sloveniji.⁴¹ U periodu između 2008. i 2012. godine, broj studenata koji se školuju u inostranstvu se gotovo udvostručio u Mađarskoj i Austriji, a više nego utrostručio u Rumuniji.

7. grafikon: „Mobilnost studenata: Sve veći broj studenata u terciarnom obrazovanju koji se školuju u inostranstvu (broj studenata po zemlji)“

Izvor: Evrostat, Skup podataka za 2014. godinu

- Više od 188 miliona građana EU ima Evropsku karticu zdravstvenog osiguranja koja im omogućava pristup zdravstvenim uslugama ako su im one potrebne tokom njihovog boravka u nekoj drugoj državi članici EU.⁴²
- Za 30 godina postojanja, kroz program Erazmus prošlo je više od 4,4 miliona studenata kojima je omogućeno da studiraju u državi koja nije njihova matična država. EU je 2014. godine objedinila sve prethodne programe razmene u oblasti obrazovanja (Erazmus, Leonardo da Vinči, Comenius, Grundtvig itd.) u jedinstveni program ERAZMUS+. Zajedno, oni su obuhvatili još 5 miliona ljudi koji su prošli kroz različite programe razmene i obuke.⁴³ Godine 2012, svako deseto preduzeće u nefinansijskom sektoru u EU poslovalo je u industriji turizma u kojoj je bilo zaposleno oko 12 miliona ljudi.⁴⁴

⁴⁰ ibid

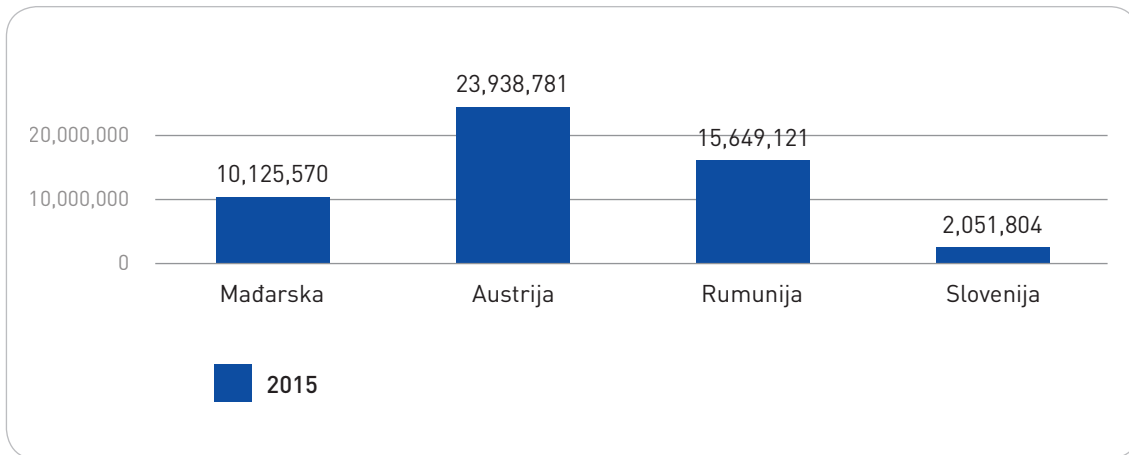
⁴¹ Evrostat. Students going abroad by level of education and destination, preuzeto sa: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_momo_dst&lang=en [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]

⁴² Fondacija „Robert Schumann“ (2014). The Free Movement of People in the European Union: principle, stakes and challenges, preuzeto sa: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-312-en.pdf> [datum pristupa: 12. februar 2017. godine]

⁴³ Veb stranica programa Erazmus+ na sajtu Evropske komisije: The 30th anniversary and You, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/anniversary/30th-anniversary-and-you_en [datum pristupa: 13. april 2017. godine]

⁴⁴ Evrostat. Tourism statistics, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics [datum pristupa: 13. april 2017. godine]

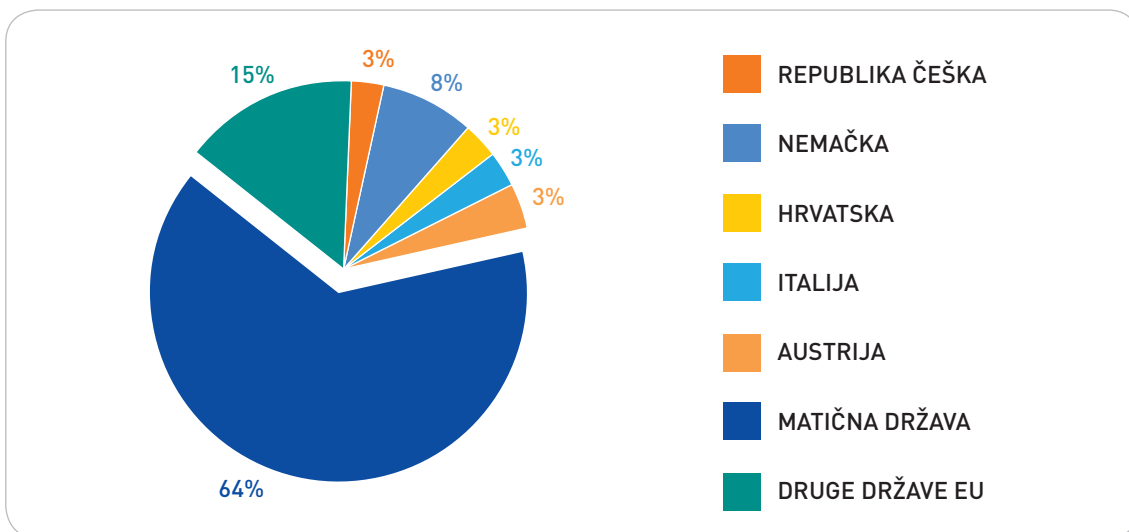
Na gotovo svim Danima četiri slobode organizovanim u okviru projekta „Slobode EU” raspravljalo se o važnosti obuke mladih u inostranstvu koja se sve češće sprovodi kako u okviru EU tako i van njenih granica. Međutim, s obzirom na to da se partnerske opštine nalaze u ruralnim ili udaljenim područjima, svaki put se naglašavalo da će ljudi želeti da se vrate u svoje matične države i iskoriste tamo stečena znanja.

8. grafikon: „Ukupan broj noćenja na destinaciji unutar EU, a van granica matične države (2015)”

Izvor: Evrostat, 2017. godine

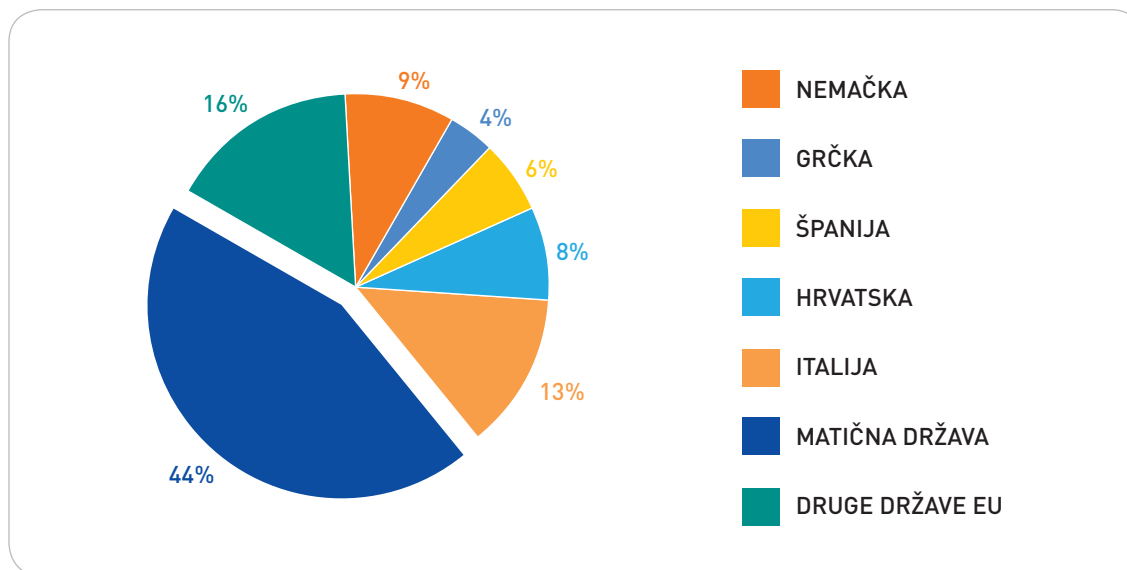
- Građani EU-28 su tokom 2014. godine otišli na gotovo 1,2 milijarde turističkih putovanja. Pet najposećenijih destinacija bile su Španija, Italija, Francuska, Nemačka i Austrija.⁴⁵

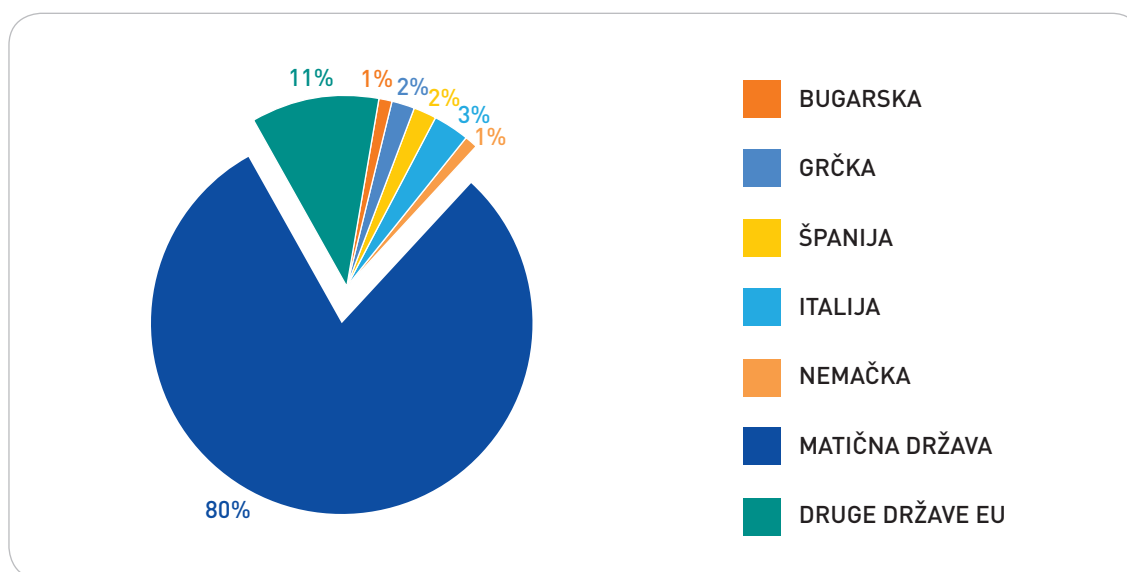
9. grafikon: Turizam: broj noćenja na 5 najpopularnijih destinacija van matične države - primer Mađarske 2015

Izvor: Evrostat, 2017. godine

⁴⁵ ibid

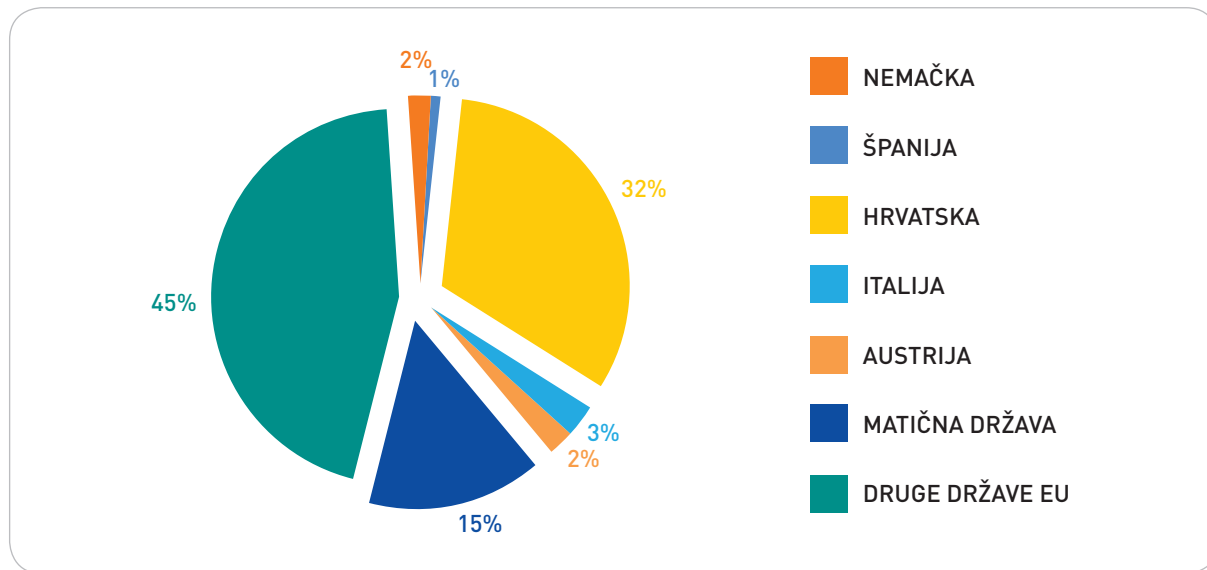

10. grafikon: Turizam: broj noćenja na 5 najpopularnijih destinacija van matične države - primer Austrije 2015
Izvor: Evrostat, 2017. godine

11. grafikon: Turizam: broj noćenja na 5 najpopularnijih destinacija van matične države - primer Rumunije 2015
Izvor: Evrostat, 2017. godine

12. grafikon: Turizam: broj noćenja na 5 najpopularnijih destinacija van matične države - primer Slovenije 2015

Izvor: Evrostat, 2017. godine

Izazovi

Iako je slobodno kretanje ljudi uvelo jednu novu dimenziju u živote svih građana EU, i dalje postoji nekoliko izazova koji ih sprečavaju da uživaju koristi od ovog prava.

- Prema podacima ankete Evrobarometra objavljene 2011. godine, 62% građana EU smatralo je da samo velika preduzeća imaju koristi od jedinstvenog tržišta; 51% je mislilo da ono pogoršava uslove rada, dok je 53% verovalo da ne pruža dovoljno prednosti manje privilegovanima.⁴⁶
- **Jedna od glavnih posledica ekonomske i finansijske krize bila je porast stope nezaposlenosti u celoj EU.** U poslednje vreme, stope nezaposlenosti počelu su da opadaju, a na kraju 2016. godine prosečna stopa na nivou EU-28 bila je 8,3%.⁴⁷
- **Stope nezaposlenosti mladih su obično više (dvostruko ili čak više). Međutim, moramo uzeti u obzir da stope nezaposlenosti obuhvataju i sve one mlade ljude (između 15 i 24 godine) koji su u procesu obrazovanja.** To znači da se čak i studenti koji ne spadaju u kategoriju lica koja traže posao ubrajaju u nezaposlene. Kao posledica toga, u ovom delu populacije beleži se nagli porast stope nezaposlenosti, budući da mladi tek kada prevazidu tu starosnu kategoriju ulaze na tržište rada i pronalaze poslove.⁴⁸

⁴⁶ Fondacija „Robert Šuman” (2014). The Free Movement of People in the European Union: principle, stakes and challenges, preuzeto sa: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-312-en.pdf> [datum pristupa: 12. februar 2017. godine]

⁴⁷ Evrostat. Unemployment statistics, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics [datum pristupa: 13. april 2017. godine]

⁴⁸ Evrostat. Youth unemployment, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Youth_unemployment [datum pristupa: 13. april 2017. godine]

6. slika: Slobodno kretanje ljudi je pravo sa kojim su građani EU najbolje upoznati (sliku obradila Nikolett Barcza iz Heviza, Mađarska)

7. slika: Pobjednik foto konkursa koji je objavio Savet okruga Hargita sakupio je uspomene prijatelja sa njihovih zajedničkih poseta raznim delovima Evropa (sliku obradila Anita Both)

- Uprkos nezaposlenosti, postoji **kvantitativni nedostatak radne snage** čiji je uzrok, između ostalog, **emigracija radne snage**, odnosno takozvani **odliv mozгова**. Kao posledica toga, ponuda i potražnja radne snage nije uravnotežena na nivou država članica (a često čak ni na nivou regiona).⁴⁹
- Takođe možemo govoriti o **kvalitativnom nedostatku radne snage**, odnosno o **neusklađenosti kvalifikacija**. To znači da, uprkos nezaposlenosti, osobama koje traže posao je teško da nađu onaj koji odgovara njihovom nivou kvalifikacija, dok s druge strane, poslodavci ne mogu naći radnike za slobodna radna mesta koja zahtevaju određene kvalifikacije. Širom Evrope, postoji nedostatak nekih zanimanja: potrebni su metalski i mašinski radnici, kao i radnici srodnih zanata, naučni i inženjerski stručnjaci, kao i stručnjaci za IKT.⁵⁰ Regioni se suočavaju sa raznim izazovima u pogledu privlačenja kvalifikovane radne snage i podsticanja zapošljavanja na lokalnom nivou.
  - Regioni u unutrašnjosti često ne uspeavaju da zadrže mlade kvalifikovane ljude koji se radije sele u veće gradove i prestonicu da nađu posao.
  - Međutim, danas, zahvaljujući tehnološkom razvoju, javlja se trend deurbanizacije – sve više preduzeća omogućava zaposlenima da rade od kuće, gde imaju pristup internetu, zbog čega ne moraju da putuju na posao svaki dan.
  - Ovakav novi vid rada može ubediti mlade da ostanu u unutrašnjosti, ali samo ako dati regioni mogu da obezbede dobru infrastrukturu (i u fizičkom i u tehnološkom smislu) i uključivanje u zajednicu. Ovo uključivanje u zajednicu je izuzetno važno, jer je osećaj pripadanja ključan ljudima kada biraju gde će živeti.
  - **Stoga, sela i gradovi u unutrašnjosti treba da se usredsrede na razvoj infrastrukture, ulaganje u dostupnu IT opremu, poboljšanje kulturnih aktivnosti i života zajednice.**
  - **Investicije u ruralni razvoj i subvencije za mlade farmere su takođe dobri načini da se revitalizuje unutrašnjost** (vidi Zajedničku poljoprivrednu politiku EU, takozvanu ZPP)⁵¹
- Zemlje se suočavaju sa nedostatkom radne snage u različitim pogledima⁵²:
  - U **Austriji** se beleži izrazita hermetičnost tržišta rada, što znači da postoji veliki broj upražnjenih radnih mesta (ali kompanije teško pronalaze kvalifikovane radnike). Neravnomernosti među regionima su male, nedostatak kadrova u određenim sektorima je na srednjem nivou. Razlozi za ove nedostatke, između ostalog, su sve manji broj ljudi koji su stekli stručno obrazovanje i koji su prošli stručnu obuku, kao i nedostatak iskustva diplomaca.
  - **Mađarska** se suočava sa problemom nedostatka kadrova u određenim sektorima: nedostatak radne snage postoji u uslužnom sektoru i u industriji. Takođe postoji nedostatak kvalifikovanih radnika i radnika u elementarnim zanimanjima (medicinski stručnjaci, medicinske sestre, stručnjaci za IKT, inženjeri, prodavci, kuvari). Neravnomernosti među regionima su umerene. Razlozi za ove nedostatke su nedovoljne tehničke kompetencije, emigracija i potražnja u zdravstvu.

⁴⁹ Evropski parlament (2015). Labour Market Shortages in the European Union - Study for the EMPL Committee

⁵⁰ ibid

⁵¹ Magazin „EUobserver“. Europe's rare youthful villages, preuzeto sa: <https://euobserver.com/regions/134811> [datum pristupa: 18. april 2017. godine]

⁵² Evropski parlament (2015). Labour Market Shortages in the European Union - Study for the EMPL Committee

- **Rumunija** se najviše suočava sa nedostatkom zanatskih radnika, radnika u uslužnom i prodajnom sektoru, kao i sa nedostatkom zanimanja u oblasti zdravstva. Neki od razloga za ove nedostatke su emigracija, visina plate i uslovi rada.
- U **Sloveniji** postoji nedostatak kadrova u sektorima industrije i građevinarstva. Takođe, postoji nedostatak kvalifikovanih radnika u proizvodnji i maloprodaji, kao i sezonskih radnika u ugostiteljstvu. Nedostatak fizičkih radnika i loši uslovi rada predstavljaju neke od uzroka ovog problema.
- Sve u svemu, čini se da mogućnost rada u bilo kojoj državi članici ne rešava problem nezaposlenosti i nedostatka radne snage.
- **Ponovno uvođenje kontrole granica** usled migrantske krize: aktuelna pojava velikih migracionih tokova sa Bliskog istoka i iz Afrike uzrokovala je ponovno uvođenje kontrole granica u okviru šengenskog prostora.
  - Države članice mogu privremeno ponovo uvesti granične kontrole na unutrašnjim granicama EU radi zaštite javne politike ili unutrašnje bezbednosti.
  - Najskorija dešavanja iz perioda 2015–2016, poznata kao evropska migrantska kriza, podstakla su preispitivanje politika EU u oblasti migracija i kontrole granica. Neke države članice su ponovo uvele kontrole unutrašnjih granica, pošto postoje ozbiljni problemi u upravljanju kontrolom spoljnih granica (na primer, u Grčkoj i Italiji koje moraju da kontrolišu granice na obalama Mediteranskog mora);
  - **Austrija** je uspostavila graničnu kontrolu na kopnenoj granici između Austrije i Mađarske, kao i na kopnenoj granici između Austrije i Slovenije;
  - **Mađarska** je podigla ogradu na mađarsko-srpskoj kopnenoj granici, kao i na mađarsko-hrvatskoj kopnenoj granici;
  - **Slovenija** je takođe izgradila ogradu na granici sa Hrvatskom.
  - **Rumunija** je insistirala na priključivanju šengenskom prostoru kada je počela rasprava o obaveznim migrantskim kvotama u EU.⁵³
  - U poslednje dve godine, **Srbija**, kao i mnoge druge zemlje Balkana, suočila se sa ogromnim protokom migranata i izbeglica koji su se uputili ka EU, naročito u zemlje Zapadne Evrope. Tokom ove krize, zemlja se suočila sa humanitarnim i finansijskim izazovima, budući da nije dogovorena zajednička politika EU u pogledu upravljanja migracionim tokovima. Različite reakcije susednih zemalja (uspostavljanje kontrole granica, podizanje ograda) uzrokovale su međunarodne tenzije, međutim, prema navodima EU, „**otvorena granična politika Srbije, njen politički diskurs i sveukupno upravljanje krizom generalno su pozitivno ocenjeni**”. Pored toga, EU smatra da je Srbija delovala „**kao partner EU, posvećena saradnji i regionalnoj stabilnosti**”.⁵⁴ **Srbija se smatra ključnim partnerom u upravljanju aktuelnom krizom, što doprinosi budućem pristupanju ove zemlje Evropskoj uniji.**

⁵³ Magazin „EUobserver”. Bulgaria, Romania tie migrant quotas to Schengen, preuzeto sa: <https://euobserver.com/beyond-brussels/130202> [datum pristupa: 18. april 2017. godine]

⁵⁴ Evropski parlament. Serbia’s role in dealing with the migration crisis, preuzeto sa: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2016\)589819](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2016)589819) [datum pristupa: 20. april 2017. godine]

Priključivanje šengenskom prostoru i pristupanje EU

Iako je Rumunija država članica EU, ona još uvek ne pripada šengenskom prostoru. Ova zemlja (zajedno sa Bugarskom) treba da ispuni preduslove za priključivanje. **Komisija već smatra da je Rumunija ispunila uslove za to⁵⁵, međutim konačna odluka još uvek nije doneta.** Priključivanje šengenskom prostoru obezbeđuje Rumuniji konkretne koristi, kao što je nesmetan prelazak granica za državljane Rumunije. S druge strane, ova zemlja mora da preuzme višestruku odgovornost u pogledu kontrole spoljnih granica budući da aktuelna migrantska kriza vrši pritisak na čitav šengenski prostor.

Srbija još uvek nije pristupila EU. **Od 2012. godine Srbija je zvanični kandidat za članstvo u EU, a 2013. godine Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Evropske unije i Srbije stupio je na snagu.** Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Srbije uspostavljena je bilateralna zona slobodne trgovine koji treba postepeno da se realizuje tokom perioda od šest godina. Zahvaljujući tome, slobodno kretanje robe može se ostvariti pre pristupanja. Slično tome, određeni vidovi kretanja kapitala takođe bi trebalo budu dozvoljeni u skladu sa SSP.⁵⁶

---

⁵⁵ Schengen Visa Info (2016). Romania and Bulgaria Qualify to Join the Schengen Area, preuzeto sa: <http://www.schengenvisainfo.com/romania-bulgaria-qualify-join-schengen-area/> [datum pristupa: 25. april 2017. godine]

⁵⁶ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/serbia/key_document/saa_en.pdf [datum pristupa: 25. april 2017. godine]

SLOBODNO KRETANJE ROBE

Slobodno kretanje robe je jedan od ključnih elemenata unutrašnjeg tržišta, definisano u čl. 28–30. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Ono omogućava proizvođačima pristup tržištu država članica, a potrošačima dostupnost širokog spektra robe. **Ako je proizvod proizveden i plasiran u jednoj državi članici, on se može prodavati u čitavoj EU.**

Razvojni put

Kao prva od četiri slobode EU, slobodno kretanje robe je do danas prešlo dug razvojni put. Realizovana je kao prva inicijativa na početku integracija zahvaljujući evropskoj carinskoj uniji (danas carinska unija Evropske unije) osnovanoj 1958. godine (međutim, ukidanje carinskih dažbina postignuto je tek 1968. godine). Kao rezultat formiranja carinske unije Evropske unije, zemlje Evropske ekonomske zajednice uklonile su carinske prepreke među sobom i počele da primenjuju zajedničku carinsku politiku prema trećim zemljama. To znači da trgovci nisu morali da plaćaju dažbine za izvoz proizvoda u okviru EEZ.

Carinske tarife između država članica ukinute su 1968. godine, ali su druge vrste barijera i dalje ometale slobodnu trgovinu robom. Naredni neophodni korak bio je **usklađivanje nacionalnih zakonodavstava, s obzirom na to da je svaka zemlja primenjivala različite standarde u pogledu proizvodnje i trgovine**. Dakle, „problem zajedničkog tržišta nije predstavljalo postojanje nacionalnih zakonodavstava, već razlike među njima”.⁵⁷ Proizvođači koji su svoje proizvode hteli da plasiraju na tržišta drugih zemalja morali su da se upoznaju sa njihovim standardima i da ih ispune. To je proizvođačima stvaralo dodatne troškove i posredno uticalo na slobodnu trgovinu među državama članicama. Kako bi **se uklonile ove tehničke barijere, uvedene su harmonizujuće direktive** kojima su usklađeni nacionalni propisi.⁵⁸

U praksi

Slobodno kretanje robe podrazumeva da zemlje Evropske unije ne smeju nametati nikakve dažbine na robu proizvedenu u EU kada ona prelazi granice, niti na robu proizvedenu u trećoj zemlji kada je ona već uvezena u EU. Robu proizvedenu u trećoj zemlji a već uvezenu u EU treba smatrati robom u slobodnom prometu u okviru EU. Zbog toga u supermarketu imate veliki izbor proizvoda iz raznih zemalja, od španske čoriso kobasice do norveškog lososa. Od uspostavljanja jedinstvenog tržišta, države članice EU zajednički pregovaraju u okviru Svetske trgovinske organizacije (STO) koja utvrđuje propise međunarodne trgovine.⁵⁹

Od početka primene ove slobode, donosioci odluka morali su da prihvate činjenicu da konkurentnost uvezene robe ne umanjuju samo carinske dažbine već i druge vrste mera. Na primer, ako neka zemlja propiše ograničenja u pogledu količine uvoza određenog proizvoda, razmera sastojaka ili deklaracija, to takođe ometa slobodno kretanje. **Stoga su svaka vrsta dažbine koja ima ovakvo dejstvo na trgovinu i količinska ograničenja pri uvozu podjednako zabranjeni.** Na

⁵⁷ Europedia. Harmonisation of legislations, preuzeto sa: http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/02/1/index.tkl?lang=en&al=1&pos=63&s=1&e=10 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁵⁸ Europedia. Harmonisation of legislations, preuzeto sa: http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/02/1/index.tkl?lang=en&al=1&pos=63&s=1&e=10 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁵⁹ Evrostat. Intra-EU trade of the most traded goods, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_of_the_most_traded_goods [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

primer, nameti koji se primenjuju na uvezene proizvode⁶⁰ a imaju isto dejstvo kao carinske dažbine, odnosno da zaštite domaće proizvode, moraju se tretirati kao carinske dažbine. Količinska ograničenja ili mere jednakog dejstva takođe su zabranjene⁶¹. **Drugim rečima, svaki propis ili ograničenje koji direktno ili indirektno ometaju slobodno kretanje robe su zabranjeni.** Zapravo, uspostavljanje prvobitne carinske unije dovelo je do stvaranja načela slobodnog prometa robe: **ako je proizvod legalno proizveden i plasiran u nekoj državi članici, on mora biti dozvoljen na tržištu svih ostalih država članica (načelo ekvivalentnosti).** Zbog ovoga, sve češće na raznim proizvodima vidamo deklaracije na kojima piše „proizvedeno u EU”, umesto države porekla.

Svaka diskriminacija mora biti opravdana neekonomskim razlozima, kao što su javni moral, javna politika ili javna bezbednost (na primer, zaštita zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka), uvek u skladu sa ciljem.⁶²

8. slika: Slobodno kretanje robe je takođe predstavljeno u radu koji je dobio najviše lajkova na Fejzbuku na konkursu u Hevizu (sliku obradila Zsófia Ertl)

⁶⁰ Presuda suda od 1. jula 1969. godine u slučaju 24/68. „Svaka novčani namet, ma koliko da je nizak i koji god da su mu namena i način primene, a koji se jednostrano primenjuje na domaću ili stranu robu usled same činjenice da je ona prešla granicu i koji ne predstavlja carinsku dažbinu u pravom smislu, smatra se nametom koji ima jednako dejstvo... čak i ako nije uveden u korist države, ako nema diskriminatorno ili zaštitno dejstvo i ako proizvod za koji se taj namet uvodi ne predstavlja konkurenciju za bilo koji domaći proizvod.” preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61969CJ0002> datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

⁶¹ Presuda Suda pravde u slučaju „Dassonville” 8/74. „Sva pravila trgovine koja sprovode države članice i koja mogu ometati, direktno ili indirektno, stvarno ili potencijalno, trgovinu unutar Zajednice, treba smatrati merama koje imaju jednako dejstvo kao kvantitativna ograničenja.” preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61974CJ0008&from=EN> [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

⁶² Evropski parlament. Free movement of goods, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.1.2.html [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]

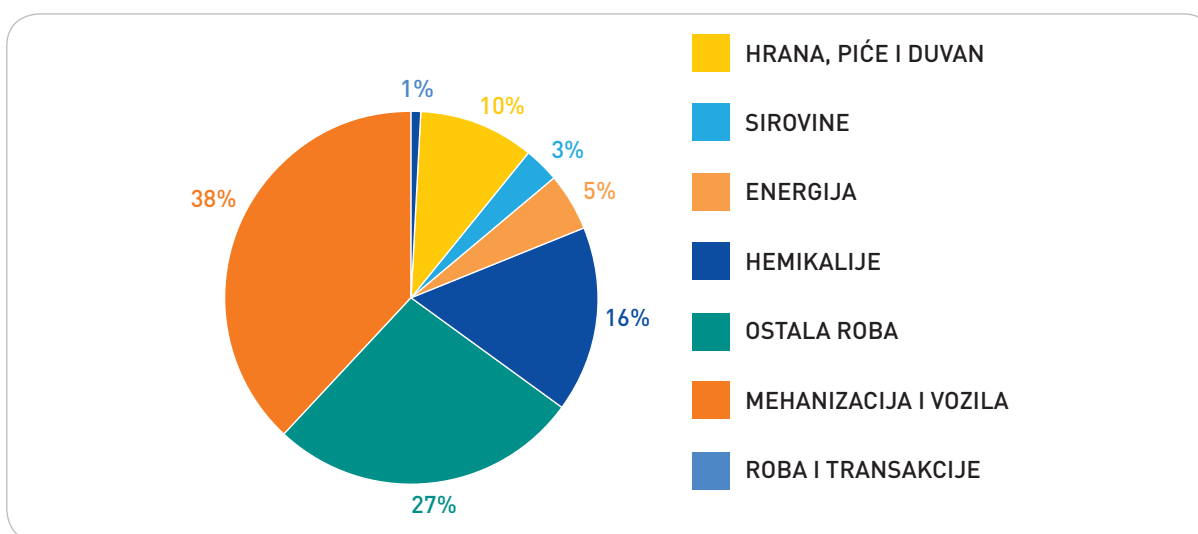

9. slika: Slobodno kretanje robe bilo je glavni fokus rada pripremljenog za konkurs koji je organizovao Savet okruga Hargita (sliku obradila Anett Bakos)

Slobodno kretanje robe takođe podrazumeva zajedničku zaštitu potrošača. Pored toga, standardima EU za bezbednost proizvoda obezbeđuje se da roba koja ne ispunjava kriterijume bude povučena sa tržišta.

Zanimljive brojke

- Države članice Evropske unije obično više trguju robom u okviru Evropske unije nego sa trećim zemljama. Godine 2013, ukupna trgovina robom većine zemalja bila je ostvarena u okviru 28 zemalja Evropske unije (osim Ujedinjenog Kraljevstva, Grčke i Malte).⁶³

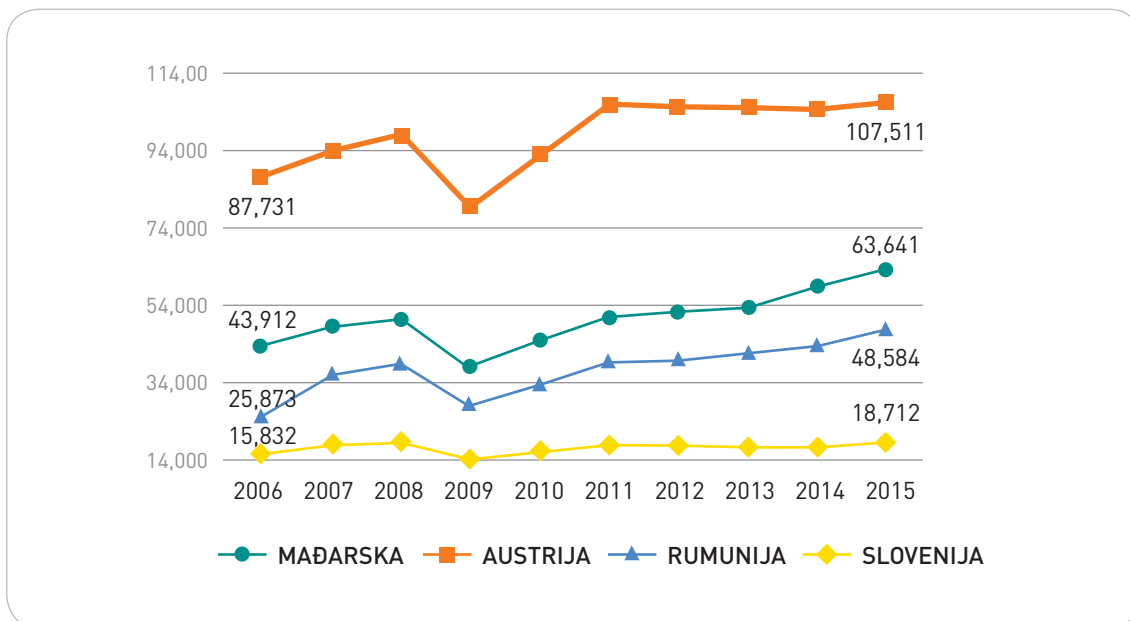
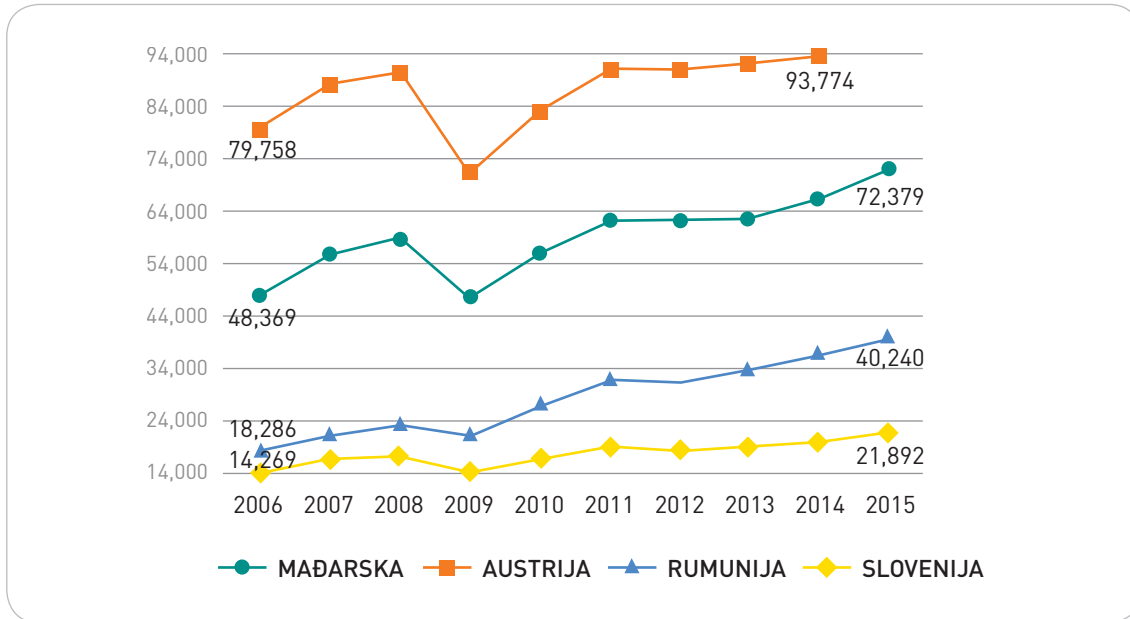
13.grafikon: „Izvoz robe unutar EU-28 po proizvodima 2013. godine”

Izvor: Evrostat – Statistics explained

⁶³ Evrostat. Intra-EU trade in goods – recent trends, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_in_goods_-_recent_trends [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]

- Austrija, Mađarska, Slovenija i Rumunija takođe imaju veliki udeo izvoza u države članice EU (između ~70–75%) u okviru svog ukupnog izvoza.
- Ispostavlja se da su motorna vozila, prikolice i poluprikolice najznačajnija roba u trgovini EU; oni su na vodećoj poziciji među robom kojom se najviše trguje od 1994. godine.⁶⁴
- I izvoz iz 28 zemalja EU, i uvoz u njih, beleže blagi rast u Austriji, Mađarskoj, Sloveniji i Rumuniji.

14. grafikon: „Trgovina unutar EU: Izvoz i uvoz u okviru 28 država EU”

Izvor: Evrostat, skup podataka za 2016. godinu

⁶⁴ Evrostat. Intra-EU trade of the most traded goods, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_of_the_most_traded_goods#The_5_most_significant_products_in_intra-EU_trade [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]

Izazovi

- **Proces harmonizacije je i dalje u toku;** niz mera još uvek nije konačan. Harmonizacija izaziva poteškoće uglavnom malim i srednjim preduzećima (MSP). Ova preduzeća ne mogu da se prilagode tim nacionalnim propisima i tehničkim zahtevima u pogledu pojedinih proizvoda koji još uvek nisu harmonizovani. Stoga, mala i srednja preduzeća usredsređuju svoje aktivnosti na domaće tržište umesto da se nadmeću sa većim kompanijama na evropskom tržištu.⁶⁵
- **Samo 25% MSP osnovanih u EU izvozi, a još manji procenat njih izvozi van granica EU.**⁶⁶
  - Da bi unapredila konkurentnost, Komisija nastoji da pomogne malim i srednjim preduzećima, odnosno da im olakša pristup tržištu. Zbog toga je osnovan COSME, Program Evropske unije za konkurentnost malih i srednjih preduzeća. Više informacija u vezi sa pristupom tržištu MSP i COSME možete pronaći na veb sajtu Evropske komisije.

Događaj u Hevizu je takođe ukazao na problematiku niske stope izvoza MSP u druge države članice EU. To je ključni problem jer znači da MSP koja predstavljaju 99% evropskih preduzeća i zapošljavaju 2/3 ukupnog broja zaposlenih u Evropi ne mogu imati koristi od ove slobode. Sa druge strane, moramo imati na umu da EU podržava MSP da plasiraju proizvode na lokalna tržišta da bi se lanac ishrane što je više moguće skratio i na taj način podstakla borba protiv klimatskih promena

- **Nedostatak preduzetničkog duha** (u poređenju sa SAD).⁶⁷
- Komisija promovira preduzetništvo kroz Akcioni plan Preduzetništvo 2020 (usvojen 2013. godine), čiji je cilj da podstakne ljude na preduzetništvo. On uključuje obrazovni okvir, u kom je preduzetničko obrazovanje predstavljeno kao osnovna karakteristika obrazovnih sistema.⁶⁸ Takođe, ovim akcionim planom Komisija nastoji da smanji broj administrativnih propisa, odnosno da smanji administrativno opterećenje.⁶⁹

Tokom Dana četiri slobode koji je održan u Beogradu, 24. marta 2017. godine, predstavnici mladih su istakli da su najveći problemi prilikom započinjanja posla u Srbiji rizik od finansijskog neuspeha, nedostatak praktičnih znanja i veština, kompleksna administracija za registrovanje kompanija i nedovoljno razrađen zakonodavni okvir. Mladi ljudi veruju da je ono što ih sprečava da započnu sopstveni posao strah, da nemaju dovoljno iskustva, niti podrške sa strane. Učesnici okruglog stola su se složili da pristupanje EU donosi brojne mogućnosti u ovoj oblasti i oni vide šansu, međutim, smatraju da im nedostaju praktična znanja i veštine koje bi mogli koristiti u poslovanju. Mladi ljudi veruju da se ti nedostaci mogu prevazići kroz saradnju između srednjih škola i kompanija, mentorsku podršku uspešnih ljudi u poslovnom svetu, kao i obezbeđivanjem kvalitetne prakse, insistiranjem na društvenoj odgovornosti i korporativnoj društvenoj odgovornosti.

⁶⁵ Generalni direktorat Evropske komisije za preduzeća i industriju (2010). Free movement of goods. Guide to the application of Treaty provisions governing the free movement of goods, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg

⁶⁶ Evropska komisija. SMEs' access to markets, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/access-to-markets_en [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]

⁶⁷ Evropska komisija. Promoting entrepreneurship, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship_en [datum pristupa: .2. mart 2017. godine]

⁶⁸ Evropska komisija: Entrepreneurship education, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/support/education_en [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]

⁶⁹ Evropska komisija. Improving conditions for competitiveness, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/improving-conditions_hu [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]

Slično tome, naredni događaj koji je održan u gradu Mjerkurea Čuk 5. maja 2017. godine posebno je naglasio uvođenje preduzetničke kulture u obrazovni sistem. Panelisti su naglasili da interesovanje i potencijal mladih ljudi da postanu preduzetnici treba da budu umnogome potpomognuti negovanjem preduzetničkog duha i stavova u obrazovanju i obukama. Treba staviti akcenat na veštine interakcije sa drugim ljudima (tzv. „soft skills”) i tehničke sposobnosti (tzv. „core skills”), uključujući rešavanje problema, timski rad, društvene i građanske sposobnosti ili preuzimanje inicijative. Mladim ljudima koji se stručno obrazuju potrebne su i praktične i preduzetničke sposobnosti da bi stekli još veći opseg veština. To je posebno važno u zemljama Istočne Evrope koje se suočavaju sa problemima odliva mozгова, iz kojih stalno odlaze mladi, talentovani ljudi koji su vrhunski stručnjaci, zbog niskih primanja u poređenju sa državama na severu.

- Tehnološki razvoj, inovacije i razni novi proizvodi takođe predstavljaju izazove, jer propisi često ne mogu da održe korak sa njima, što dovodi do prepreka u trgovanju njima.
- Slično tome, zahvaljujući internetu, pojavili su se novi načini trgovanja (kao što je onlajn kupovina) što znači da propisi EU treba da pokriju i ove nove oblasti.

SLOBODNO KRETANJE KAPITALA I PLAĆANJA

Slobodno kretanje kapitala je poslednje od četiri slobode i najsveobuhvatnije s obzirom na to da obuhvata dimenziju treće zemlje.⁷⁰ **Prekogranične transakcije kapitala – kao što su kupovina valuta, nekretnina, akcija i zajmova kompanija, aktivnosti u vezi sa računima, finansijskom imovinom, ili direktnim stranim investicijama – ne mogu se ograničiti.** Slobodno kretanje kapitala doprinosi uvođenju i jačanju evropske valute i Evropske monetarne unije (EMU). **Ova sloboda se takođe smatra sastavnim elementom preostale tri.**

Razvojni put

Rimski ugovor nije prvobitno nalagao potpunu liberalizaciju kretanja kapitala; propisivao je samo neophodni opseg zajedničkog tržišta („da bi se obezbedilo njegovo dobro funkcionisanje“⁷¹). Već u to vreme, neke države članice su rešile da ukinu ograničenja u vezi sa kretanjem kapitala.⁷² Kada je stvaranje Evropske monetarne unije postalo cilj 1988. godine, Direktivom Saveta 88/361/EEZ uvedena je potpuna sloboda kretanja kapitala. Međutim, države su mogle da sprovedu određene restriktivne mere – po tzv. zaštitnoj klauzuli – u ograničenom broju, kada kretanja kapitala narušavaju monetarnu politiku. Od uvođenja evropske valute, samo one države članice koje još uvek ne koriste evro mogu primenjivati ovu meru. U nekim slučajevima bila su dozvoljena privremena ograničenja. **Ugovorom iz Mاستrihta konsolidovana je ta sloboda tako što je propisana zabrana bilo kakvih ograničenja na transakcije kapitala i plaćanja između država članica, kao i između država članica i trećih zemalja.** Izuzeci su uglavnom povezani sa kretanjem kapitala ka trećim zemljama.⁷³ Takođe, prelazni periodi su bili dozvoljeni novim državama članicama kada je reč o transakcijama kapitala, uključujući i kupovinu nekretnina.⁷⁴ **Danas se potpuno slobodna kretanja kapitala ostvaruju u onim državama evrozone u kojima, zahvaljujući zajedničkoj valuti, nema troškova transakcije.**

U praksi

Kao građanin Evropske unije, možete sprovesti nekoliko finansijskih operacija: otvoriti račun u banci, kupiti nekretninu ili akcije neke kompanije ili investirati u bilo kojoj državi članici. Pored toga, kompanije mogu investirati u druge firme ili ih posedovati, upravljati povezanim kompanijama u drugim državama članicama, podizati novac tamo gde je najjeftinije i otvarati radna mesta. Vlade takođe ubiraju dobit od ovoga s obzirom na to da mogu da se zadužuju po nižim stopama.⁷⁵ To u okviru evrozone obezbeđuje još jednu pogodnost: ne morate da računate koliko određena stvar košta u vašoj domaćoj valuti. **Zahvaljujući ovoj slobodi, pojedinci i poslovni subjekti iz Unije imaju pristup svim vrstama finansijskih usluga (npr. zajmovima, osiguranjima, hartijama od vrednosti) koji su dostupni u EU.** To doprinosi boljem kvalitetu svakodnevnog života i ekonomskom prosperitetu na celokupnom tržištu.⁷⁶

⁷⁰ Evropski parlament. Free movement of capital, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.1.6.html [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

⁷¹ Presuda Suda od 11. novembra 1981, preuzeta sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61980CJ0203> [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

⁷² Evropski parlament. Free movement of capital, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_3.1.6.html [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

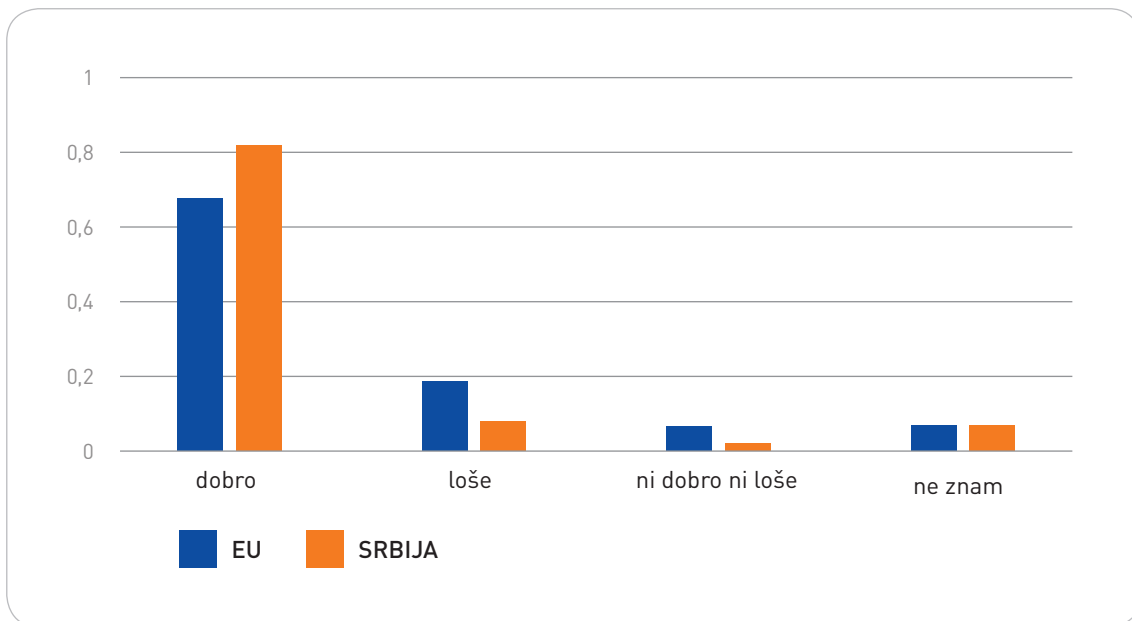
⁷³ ibid c

⁷⁴ Evropska komisija. Capital Movements, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/finance/capital/overview_en.htm#when [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

⁷⁵ Evropska komisija. Capital Movements, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/finance/capital/overview_en.htm#when [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

⁷⁶ Europedia. Free movement of capital in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/?all=1 [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

Na osnovu našeg onlajn upitnika, velika većina građana smatra da je dobro što postoji mogućnost pokretanja posla u bilo kojoj državi članici.

15. grafikon: „Pravo na pokretanje sopstvenog posla u drugoj državi članici”

Izvor: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU”

Ostvarite svoja prava – primeri mreže SOLVIT

Mreža za rešavanje problema na unutrašnjem tržištu (SOLVIT) je organizacija u okviru Evropske komisije čiji je cilj da pomogne građanima Evropske unije i članovima njihovih porodica da ostvare svoja prava.

Prikupljene su neke uspešne priče o tome kako je mreža SOLVIT rešila probleme u vezi sa slobodnim kretanjem kapitala:

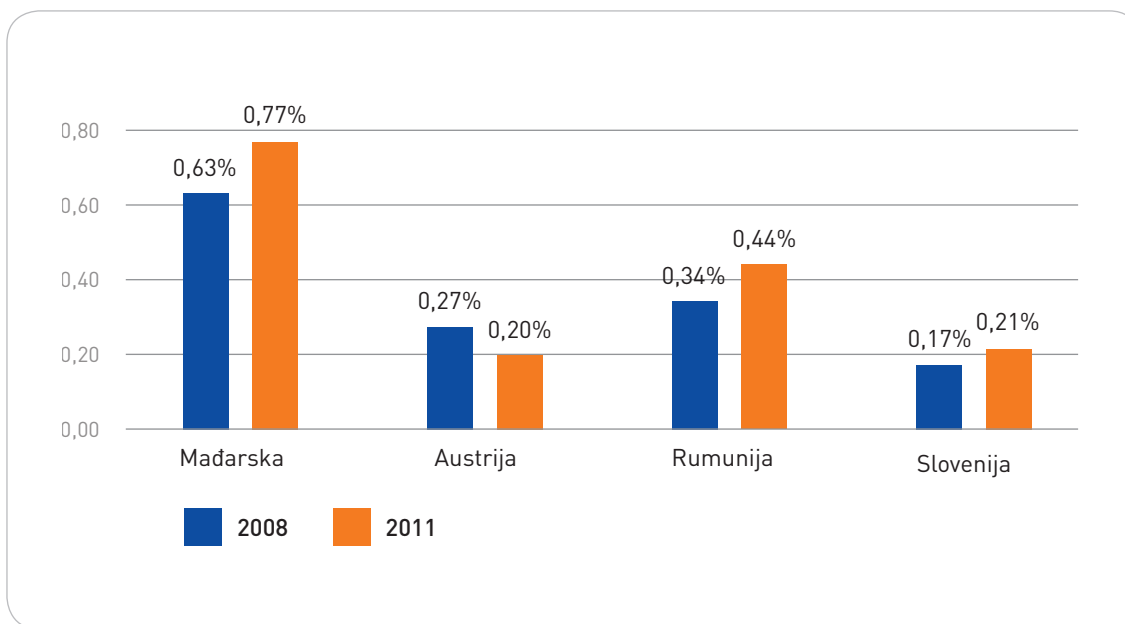
- „Državljanin Slovenije koji živi i radi u Španiji podneo je zahtev za refakciju poreza na njegovu ušteđevinu (207,86 €), koji je njegova banka automatski naplatila. Međutim, španski nadležni organi nisu refundirali iznos– u suprotnosti sa zakonom EU namenjenim sprečavanju dvostrukog oporezivanja prihoda od štednje. Nakon intervencije mreže SOLVIT, španski nadležni organi su refundirali novac koji su banke zadržale.”⁷⁷

Zanimljive brojke

- Slobodno kretanje kapitala među državama članicama EU dovelo je do porasta investiranja kapitala u brojnim različitim državama. Jedan od najboljih pokazatelja ovog rasta je stanje dolaznih stranih direktnih investicija koje je prikazano kao bruto dodata vrednost. To u praksi znači da npr. dolazno stanje stranog kapitala predstavlja 21% bruto vrednosti robe i usluga proizvedenih u Sloveniji 2011. godine.⁷⁸

⁷⁷ Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: Taxation, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/taxation/index_en.htm [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

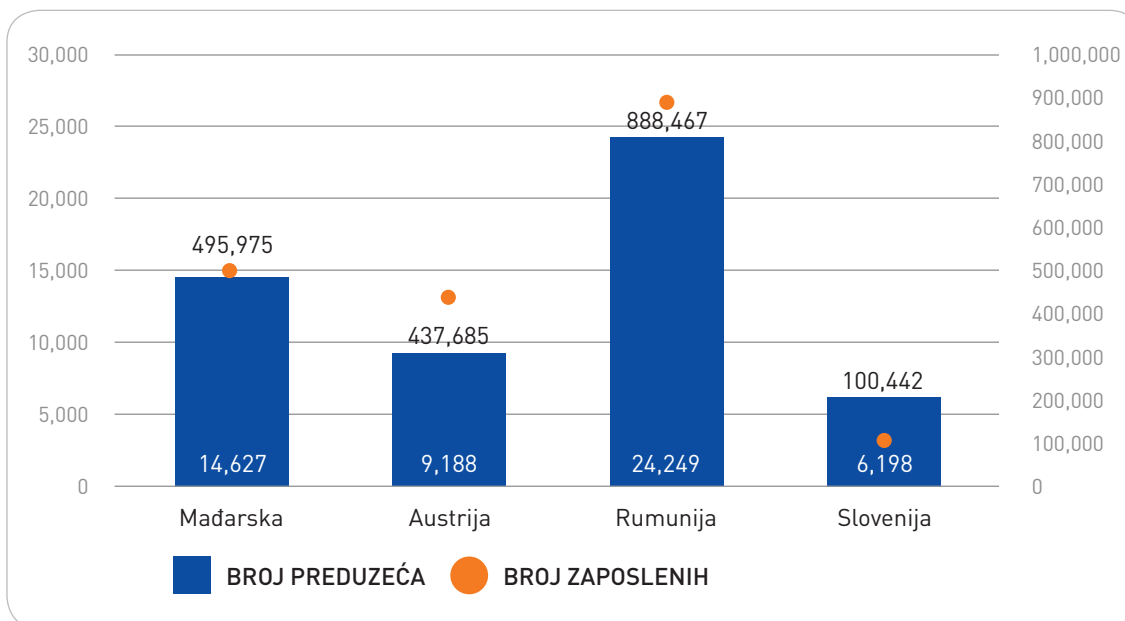
⁷⁸ Evrostat. Inward FDI stocks by economic activity, preuzeto sa: http://appsso.Evrostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=egi_fii_pn&lang=en [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]

16. grafikon: „Stanje dolaznih SDI: Stanje direktnih investicija unutar EU u milionima ECU/EUR”

Izvor: Evrostat, skup podataka za 2015. godinu

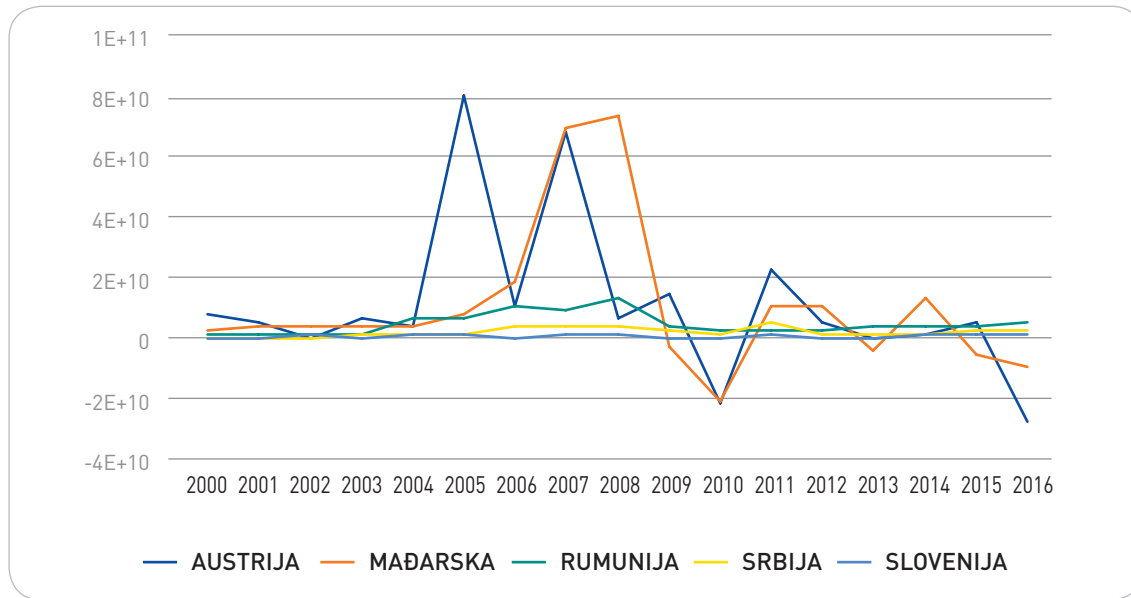
- Uticaj preduzeća pod stranim nadzorom može se izmeriti brojem preduzeća i brojem ljudi koje ona zapošljavaju. Rumunija ima najveći broj.

17. grafikon: „Preduzeća pod stranim nadzorom: broj preduzeća i zaposlenih 2014. godine”

Izvor: Evrostat, skup podataka za 2017. godinu

- Neto priliv stranih direktnih investicija naglo je opao nakon ekonomske krize 2008. godine.

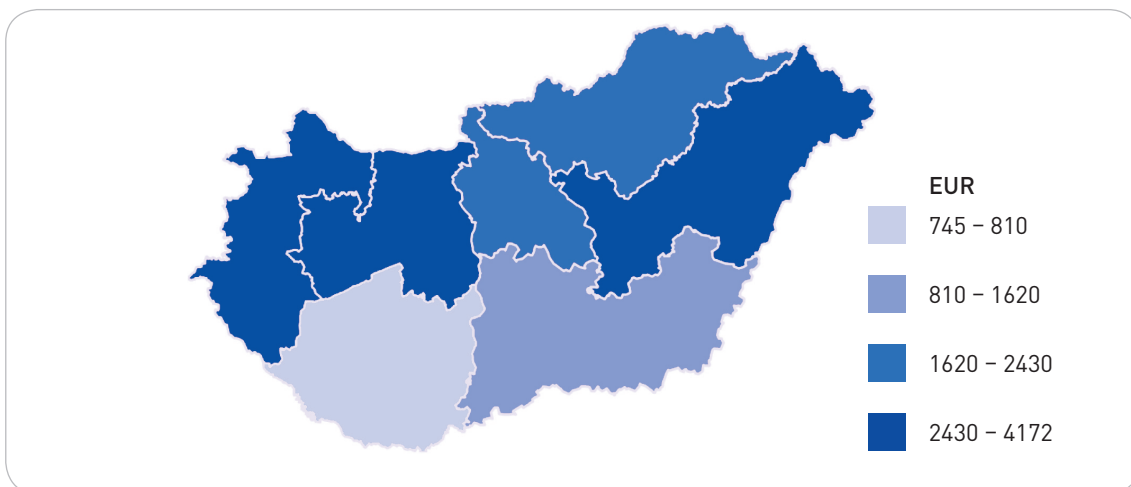

18. grafikon: „Strane direktne investicije, neto priliv (2000-2015.)”

Izvor: Svetska banka, skup podataka za 2017. godinu

Izazovi

- Poslednja finansijska kriza potresla je evrozonu (primer Grčke), i ima ogromne posledice: zemlje koje još uvek nisu pristupile evrozoni veoma su zabrinute.
- Priliv stranog kapitala ne distribuiraju se ravnomerno po regionima: razvijeniji regioni privlače više stranih investicija.
- Na osnovu studije konsultantske kompanije Copenhagen Economics, za strane direktne investicije obično su atraktivniji oni regioni koji se graniče sa drugim državama ili imaju međunarodne aerodrome.⁷⁹

10. slika: „Iznos SDI po preduzeću (u hiljadama EUR) 2012. godine”

Source: KSH, 2012 Dataset

⁷⁹ Copenhagen Economics u saradnji sa profesorom Magnusom Blomstromom (2006). Study on FDI and regional development, [elektronski izvor], preuzeto sa: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/fdi2006.pdf [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]

- Strane investicije mogu ojačati ekonomiju ali takođe mogu oslabiti mala i srednja preduzeća, čiji je interes uglavnom vezan za domaće tržište. Slobodno kretanje kapitala ne pruža uvek jednake šanse različitim učesnicima.
- Turizam je jedna od onih ekonomskih aktivnosti koja nudi širok dijapazon mogućnosti malim preduzećima, kao i regionima u unutrašnjosti. Održivost je ključna stavka u pristupu EU turizmu, obuhvatajući biciklističke rute, sportski i rekreativni turizam, prirodni turizam, kao i kulturne rute.⁸⁰
- Takođe, prekogranična saradnja u turizmu – posebno za pogranična područja – predstavlja dobar način ekonomskog razvoja i dobra je investicija za manje gradove koji ne mogu da se nadmeću sami sa većim turističkim atrakcijama (npr. tematske rute koje obuhvataju više zemalja).
- Na osnovu studije Komisije i Saveta Evrope, kulturne rute imaju ogroman potencijal za mala i srednja preduzeća i njihovo uspešno poslovanje, jer one promovišu grupisanje, interkulturalni dijalog, i sliku Evrope u globalu.⁸¹

Turizam kao potencijalna prelomna tačka

Na osnovu Evropskog investicionog izveštaja, turizam i putovanja će imati četvrti najveći godišnji rast (predviđa se malo više od 3%) između 2015. godine i 2025. godine. To znači da će taj sektor doprineti sa otprilike 38 miliona radnih mesta do 2025. godine. Vlade i podnacionalni nivoi vlasti (regioni i opštine) trebalo bi da se fokusiraju na pametne, ciljane investicije u sektoru turizma, koje mogu ići u korak sa najnovijim trendovima i promenljivim potrebama. Kreativne opcije finansiranja javno-privatnog partnerstva (JPP) i zajedničko skupljanje novca (tzv. „crowdfunding“) su potencijalni novi načini za investicije, u slučajevima u kojima tradicionalno finansiranje nije moguće iz različitih razloga.⁸²

Događaj u Hevizu otvorio je mogućnosti da se razgovara o primerima dobre prakse u pogledu ostvarivanja četiri slobode EU. Priča o mestu Lendava u poslednjih 25 godina prikazala je kako su počeli kao veoma uspešni, međutim neprestano su morali da se suočavaju sa preprekama nastalim kreiranjem pogrešnih politika u oblasti mladih, porodice i obrazovanja. U Lendavi, koja se nalazi na tromeđi Mađarske, Hrvatske i Slovenije, shvatilo se da mali, pogranični region može biti uspešan jedino ako ustanovi nešto izuzetno. Stoga, pored brojnih intervencija u vezi sa politikom u vezi sa mladima i mladim porodicama, grad je sagradio Vinarijum, koji umnogome doprinosi turizmu. Takođe planiraju da učestvuju na konkursu za izbor „Evropske prestonice kulture“.

Primeri dobre prakse

Navodimo neke primere dobre prakse koji su ostvareni u turizmu iz britanske studije (Enhancing the Competitiveness of Tourism in the EU)⁸³

⁸⁰ Evropska komisija. Sustainable Tourism, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable_en [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]

⁸¹ Evropska komisija. Cultural Tourism, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural_en [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]

⁸² Oxford Economics. European Investment Report, 2015

⁸³ Centre for Strategy and Evaluation (2013). Enhancing the Competitiveness of Tourism in the EU, preuzeto sa: http://www.hotrec.eu/Documents/Document/20131009100029-Tourism_best_practices_-_full_report.pdf [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]

- Projekat pod nazivom I Briganti di Cerreto u Italiji imao je za cilj da oživi skoro nenaseljeno selo u oblasti Emilija-Romanja putem tzv. „turizma zajednice”. Mladi stanovnik sela osnovao je zadrugu, koristeći različita poslovna iskustva stanovnika da pokrene aktivnosti koje mogu ojačati turizam (proizvodnja tradicionalne hrane, otvaranje kafića i restorana, iznajmljivanje opreme za planinarenje, itd.). **Angažovanje lokalnog stanovništva je ključno u turističkim aktivnostima.**
- **Jedan od glavnih faktora koje treba uzeti u obzir prilikom promena trendova u turizmu jeste informaciona i komunikaciona tehnologija (IKT), odnosno, način na koji turistička industrija može komunicirati sa svojim korisnicima.** Program Digital Tourism Business Framework programme u Velsu, UK, bio je usmeren ka tome da poboljša konkurentnost malih i srednjih turističkih preduzeća razvijanjem zajednice zasnovane na IKT. Različiti alati su uključeni u direktnu podršku turističkim MSP, kao što su finansijska i logistička podrška za osnivanje digitalnih zajednica, ili promovisanje procesa za deljenje sadržaja.⁸⁴
- Grupa Merrion Square Innovation Network iz Dablina, Irska, spojila je 40 različitih zainteresovanih strana iz ugostiteljskog i kulturnog sektora kako bi stvorili mrežu i razvili novu kulturnu oblast. Ovaj projekat je dobar primer toga **kako grupa kulturnih (i njima srodnih) organizacija može ojačati identitet i zajednicu.**⁸⁵
- Projekat Dark Sky Alqueva u Alentežu, Portugal, predstavlja veoma dobru inicijativu **u borbi protiv posledica nenastanjenosti i regresivne ekonomske aktivnosti, dokazujući da slabosti mogu da se pretvore u prednosti.** Region ima veoma nisku stopu svetlosnog zagađenja i stoga je savršeno mesto za posmatranje zvezda. U današnje vreme, tako čisto i „nezagađeno” nebo veoma je retko u Evropi, te region može profitirati od njega, privlačeći profesionalne astronome i astronome amatere. Alkeva je sada priznata kao turistička destinacija za posmatranje zvezda (eng. Starlight Tourism Destination) od strane Uneska i Svetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija (UNWTO). Projekat je doveo do impresivnog poboljšanja u popunjavanju kapaciteta i broju stranih turista, i takođe je imao pozitivan uticaj na druge sektore (zanatstvo i gastronomiju). **Pouka ovog projekta je da specifičnost nekog mesta može imati neuporedive prednosti ako se pravilno koriste.**⁸⁶

⁸⁴ ibid

⁸⁵ Centre for Strategy and Evaluation (2013). Enhancing the Competitiveness of Tourism in the EU, preuzeto sa: http://www.hotrec.eu/Documents/Document/20131009100029-Tourism_best_practices_-_full_report.pdf [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]

⁸⁶ ibid

SLOBODNO KRETANJE USLUGA

Uvod

Da bismo definisali slobodno kretanje usluga, najpre moramo istaći u kojim aspektima se ono razlikuje od ostalih osnovnih sloboda, jer je obično teško razdvojiti usluge od drugih aktivnosti (npr. distribucija robe je neodvojiva od određenih usluga, tj. transporta i trgovine; ili slobodno kretanje kapitala obuhvata neke finansijske usluge). Stoga, na osnovu člana 57. UFEU, **usluge označavaju one aktivnosti za koje je predviđena novčana naknada i koje nisu uređene pravilima u vezi sa slobodnim kretanjem robe, kapitala i ljudi.**⁸⁷ Drugim rečima, u ovu kategoriju spadaju one usluge koje imaju **prekograničnu podelu, sprovode se uz plaćanje i u slučaju da je aktivnost vremenski ograničena.** Pored toga, pružalac usluga i korisnik usluga ne smeju biti nastanjeni u istoj državi, tj. osoba koja pruža usluge mora ostati u svojoj zemlji, dok njegove usluge moraju preći granice. Stoga, **sloboda poslovnog nastanjivanja i sloboda usluga se obično smatraju jednom slobodom,** odnosno slobodom poslovnog nastanjivanja i pružanja usluga.⁸⁸

Glavne aktivnosti koja pripada kategoriji „usluga” imaju industrijski i komercijalni karakter, ili su to zanatske ili profesionalne aktivnosti.

Razvojni put

U poređenju sa slobodom kretanja robe, sloboda kretanja usluga ostvarivala se polako decenijama. Konačno, počela je da ide u korak sa programom jedinstvenog tržišta početkom 90-ih, kada je počela liberalizacija usluga. Tako su u okviru Milenijumske runde pregovora STO liberalizovane glavne usluge (tj. bankarstvo, finansije, vazdušni transport i telekomunikacije), a od tada ostvarena je sloboda i drugih usluga, npr. liberalizacija energetskog sektora. **Liberalizacija usluga postaje sve važnija, jer podržava konkurentnost i uspeh Evropske unije.**⁸⁹ **Usluge predstavljaju zamajac EU s obzirom na to da komercijalne i javne usluge zajedno čine preko 70% BDP u većini država članica. Štaviše, više od 70% aktivnih građana EU rade u oblasti usluga.**⁹⁰ Na osnovu toga, usluge predstavljaju glavni stub unutrašnjeg tržišta EU. Stoga, da bi postale delotvornije (i da bi se poboljšale prekogranične usluge) tokom Samita u Lisabonu u martu 2004. godine sačinjena je Strategija za usluge na unutrašnjem tržištu.

Kasnije, Direktiva o uslugama koja je doneta u decembru 2006. godine sa krajnjim rokom primene 28. decembra 2009. godine, uklonila je preostale prepreke, i na taj način uspostavila opšti pravni okvir čineći ostvarivanje prava na poslovno nastanjivanje i slobodno kretanje usluga lakšim, a istovremeno održavajući visok nivo kvaliteta usluga.⁹¹ Direktiva ima za cilj da doprinese pojednostavljenju i modernizaciji administrativnog i regulativnog okvira, te stoga ima ogroman potencijal da bude od koristi kako korisnicima tako i malim i srednjim preduzećima, jer, usled brojnih prepreka, **posebno MSP su bila onemogućena da prošire svoje aktivnosti van državnih granica i da u potpunosti iskoriste domaće tržište.**⁹²

⁸⁷ Zoltan Horvat (2011). Kézikönyv az Európai Unióról (pp. 242-243.), HVG-ORAC, Budimpešta

⁸⁸ Europedia. Freedom to provide services in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁸⁹ Zoltan Horvat (2011). Kézikönyv az Európai Unióról (pp. 244-245), HVG-ORAC, Budimpešta

⁹⁰ Europedia. Freedom to provide services in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁹¹ Europedia. Freedom to provide services in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1 [Datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁹² Zoltan Horvat (2011). Kézikönyv az Európai Unióról (pp. 246-247.), HVG-ORAC, Budimpešta

Na osnovu saopštenja Komisije „Evropa 2020“, puna primena Direktive o uslugama mogla bi povećati trgovinu komercijalnim uslugama za 45% i strane direktne investicije za 25%, što bi povećalo BDP za između 0,5% i 1,5%.⁹³

U praksi

Slobodno kretanje usluga znači da osoba koja ima registrovano preduzeće za pružanje usluga (npr. kao zidar, turistički vodič ili zubar) u matičnoj državi, može ponuditi te usluge u drugoj državi EU, a da pri tom ne osniva preduzeće ili ogranak tamo. Tako, zidar koji živi u pograničnom gradu (npr. mestu Sopron u Mađarskoj) može preći granicu (putovati u Austriju) da gradi kuće u drugoj državi članici za novčanu naknadu. Drugim rečima, **sloboda usluga donosi koristi onima koji žele da:**

- privremeno pružaju usluge u inostranstvu,
- pružaju usluge samo određenom klijentu koji živi tamo,
- testiraju tržište pre nego što prošire svoju kompaniju tamo.^{94, 95}

U tim slučajevima, **pružalac usluga može pružati svoje usluge pri tom ne morajući da se prilagođava administrativnim procedurama i pravilima te države.** Međutim, državni organi mogu biti obavešteni o tim uslugama.⁹⁶

Da li neka usluga može ili ne može biti pružena u inostranstvu zavisi uglavnom od toga koliko često, koliko dugo i koliko redovno bi bila realizovana. Pored toga, različita pravila se mogu primenjivati na pojedine sektore, npr. finansijski sektor, sektor zdravstvene zaštite, lične bezbednosti, igara na sreću, na usluge javnog beležnika, agencije za privremeno zapošljavanje ili telekomunikacije, elektronske usluge i usluge emitovanja.⁹⁷

Jedinstveni šalteri

Ako želite da istražite poslovne mogućnosti ili da proširite svoj posao u drugu zemlju EU, preporučujemo vam jedinstvene šaltere, portale elektronske uprave, na kojima se možete informisati o pravilima i propisima i ispuniti administrativne procedure onlajn. Za više informacija, posetite: www.eu-spocs.eu.

Troškovi prenosa podataka u romingu

S obzirom na to da je količina prenosa podataka na vašem mobilnom telefonu bila ograničena, na svetskom nivou, na 50 € (ili ekvivalentan iznos u domaćoj valuti), to je bila dobra zaštita od prekomernih računa za prenos podataka u romingu. Međutim, od 15. juna 2017. godine ne postoji dodatna naknada za usluge interneta u romingu u drugim zemljama EU.

⁹³ Evropski parlament. Freedom of establishment and freedom to provide services, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.1.4.html [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁹⁴ Vaša Evropa. Providing services abroad, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/service-providers/index_en.htm [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

⁹⁵ Ipak, ako preduzetnik preseli svoje preduzeće (premesti ga u drugu državu članicu), onda podleže slobodi poslovnog nastanjanja.

⁹⁶ Ako imate poteškoća sa državnim organima, pomoć možete potražiti na: http://ec.europa.eu/eu-rights/enquiry-complaint-form/home?languageCode=en&origin=yeb_vat

⁹⁷ Vaša Evropa. Providing services abroad, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/service-providers/index_en.htm [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]

Ipak, sloboda usluga je korisna ne samo za pružaoce usluga, već i za **korisnike** tokom kupovine, korišćenja telekomunikacija i interneta, ugovaranje finansijskih usluga i realizacija osiguranja. Jedan od važnih propisa odnosi se na **troškove prenosa podataka u romingu**. Kada putujete u inostranstvo, telefon vam je pri ruci i koristite ga – jer je od primarnog značaja u današnje vreme – uprkos visokim cenama korišćenja rominga. Međutim, ovo se menja zahvaljujući najnovijoj uredbi **od 15. juna 2017. godine** prema kojoj za odlazne i dolazne pozive, odlazne poruke i korišćenje interneta **nema dodatne naknade za roming**, već se oni naplaćuju se po cenama domaćeg saobraćaja.⁹⁸

Lokalni preduzetnici predstavili su svoje poslovne ideje i načine na koje bi ih ostvarili tokom događaja održanog u gradu Mjerkurea Čuk. Većina tih ideja usko je povezana sa slobodom kretanja usluga: mladi preduzetnici koji su rođeni u okrugu Hargita u Rumuniji a školovali su se na različitim univerzitetima zapadne Evrope odlučili su da se vrate u svoju domovinu i pokrenu sopstveni biznis u IT sektoru koristeće pogodnosti slobode kretanja usluga. Iako su nastanjeni u Rumuniji, 95% korisnika njihovih usluga su iz drugih država EU.

Prema anketi, 48% građana EU bilo je zadovoljno reformom naknade za roming, međutim, ostalih 48% mislilo je da je trebalo da ona bude uvedena ranije. U Srbiji samo, 33,7% ispitanika smatralo je da je odluku trebalo doneti ranije, a 63% je bilo zadovoljno reformom. Samo 3% ispitanika iz država članica EU mislilo je da je njihova država trebalo da sprovede reformu nezvanano za EU.⁹⁹

Takođe je bitno pomenuti **jedinstveni sistem plaćanja u evrozoni (SEPA)** koji ujednačava način plaćanja u evrima širom Evrope. Zahvaljujući njemu, kreditne transfere, direktna debitna plaćanja i plaćanja karticama, evropski potrošači, poslovni svet i javna uprava obavljaju i primaju pod istim uslovima.

Zahvaljujući ovome, prekogranična elektronska plaćanja postala su jednostavna poput domaćih. SEPA obuhvata celu EU, Island, Norvešku, Švajcarsku, Lihtenštajn, Monako i San Marino. Međutim, države van evrozone takođe mogu uvesti primenu pomenute uredbe na svoje nacionalne valute. Švedska i Rumunija su odabrale ovu opciju, te transakcije u evrima i plaćanja u švedskoj kruni i rumunskom leju vrše se prema istim pravilima SEPA.¹⁰⁰

Zahvaljujući SEPA, ljudi koji rade ili studiraju u nekoj drugoj državi članici SEPA mogu koristiti račun koji imaju u svojoj matičnoj državi da primaju platu ili plaćaju račune u drugoj državi.

Ostvarite svoja prava

Slede dve uspešne priče o tome kako je SEPA rešila probleme u vezi sa pravom na slobodno kretanje usluga:

- „**Prodavanje usluga u EU**. Mađarske i slovačke kompanije koje se bave raftingom žalile su se da slovenačke kompanije uživaju jeftinija i trajnija prava pristupa jednoj reci u Sloveniji. Ne samo da se više naplaćivalo stranim kompanijama, već su morale i da kupuju dnevne dozvole da pružaju svoje usluge tamo. Zahvaljujući mreži SOLVIT, ova diskriminaciona pravila su promenjena i strane kompanije sada mogu poslovati pod istim uslovima kao lokalne. Rešavanje ovog problema trajalo je duže jer je zahtevalo promenu propisa.”¹⁰¹

⁹⁸ Vaša Evropa. Roaming in the EU, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/money-charges/mobile-roaming-costs/index_en.htm [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

⁹⁹ Izvori: Sopstvena procena na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU”.

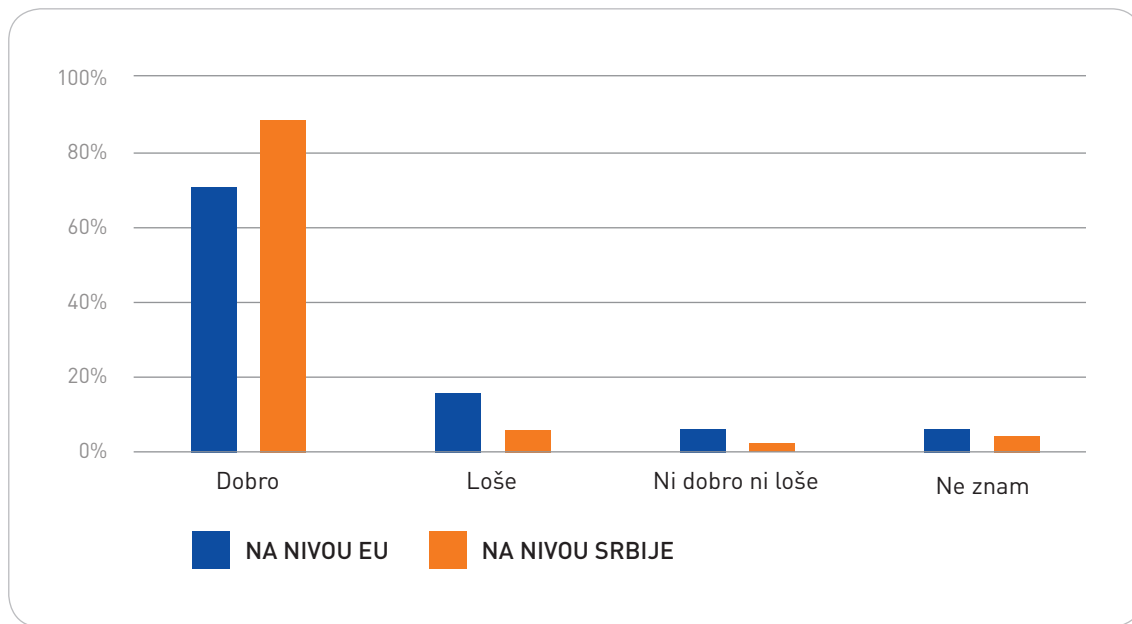
¹⁰⁰ Evropska komisija. Single euro payments area (SEPA), preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/service-providers/index_en.htm [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

¹⁰¹ Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: Goods and services, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/goods-services/index_en.htm [datum pristupa: 28. februar 2017. godine]

- „Zdravstveno osiguranje za studente u nekoj drugoj zemlji EU. Studentkinji iz Austrije bila je neophodna operacija tokom studiranja u Holandiji. Po pravilima EU, ona je imala jednako pravo na lečenje kao i ljudi koji su osigurani u Holandiji. To je značilo da je bolnica trebalo da pošalje račun direktno njenom osiguravaču – umesto da traže od nje da plati račun. Mreža SOLVIT objasnila je da bi se ovo smatralo diskriminatornim ponašanjem. Bolnica je propisno ispravila račun i poslala ga odgovarajućem austrijskom osiguravaču.”¹⁰²

Ako vam je potrebno nepredviđeno lečenje tokom privremenog boravka u inostranstvu (npr. tokom studiranja, na odmoru ili poslovnom putovanju) u nekoj drugoj zemlji EU, kao građanin EU imate pravo na sve hitne medicinske intervencije koji se ne mogu odložiti dok ne stignete kući. Stoga, **imate ista prava na lečenje kao osiguranici zemlje u kojoj se nalazite**. Međutim, treba da ponesete sa sobom svoju **Evropsku karticu zdravstvenog osiguranja (EHIC)** prilikom putovanja u drugu državu EU.¹⁰³

Takođe, imate pravo da tražite **planirano lečenje** u drugim državama EU. Možete koristiti ove usluge **pod istim uslovima i po istoj ceni kao ljudi koji žive u toj zemlji, štaviše, neki ili svi troškovi vam mogu biti pokriveni**.¹⁰⁴ Vaš osiguravač zdravstvenog osiguranja može pokriti sve troškove direktno ako se lečite u državnoj ustanovi i ako ste pre odlaska na lečenje tražili od osiguravača dozvolu. Vaši troškovi mogu biti pokriveni i ako se lečite u privatnoj ustanovi, ali samo u slučaju da sami platite lečenje i naknadno tražite povraćaj troškova.¹⁰⁵

19. grafikon: „Pravo građana EU da koriste usluge zdravstvene zaštite u drugoj državi članici...”

Izvori: na osnovu upitnika sastavljenog u okviru projekta „Slobode EU”

¹⁰² Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: Health insurance abroad, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/solvit/problems-solved/health/index_en.htm [datum pristupa: 28 februar 2017. godine]

¹⁰³ Za više informacija u vezi sa EHIC-om i vašim pravima u vezi sa privremenim boravkom u inostranstvu, posetite sledeću stranu: http://europa.eu/youreurope/citizens/health/unplanned-healthcare/temporary-stays/index_en.htm.

¹⁰⁴ Treba da kontaktirate nacionalnu kontakt tačku u zemlji u kojoj želite da se lečite i proveriti da li postoje ograničenja na određene vrste zdravstvenih usluga ili ne. Za više informacija, posetite sledeću veb stranicu: http://europa.eu/youreurope/citizens/health/planned-healthcare/right-to-treatment/index_en.htm

¹⁰⁵ Vaša Evropa. Expenses and reimbursements: planned medical treatment abroad, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/health/planned-healthcare/expenses-reimbursements/index_en.htm [datum pristupa: 28. februar 2017. godine]

Prema anketi, 70% građana EU smatraju dobrom prilikom da koriste zdravstvene usluge u drugim državama članicama. Iako građani Srbije ne mogu koristiti ovu mogućnost, 87% anketiranih građana dele pozitivno mišljenje.

Primeri¹⁰⁶:

- „Havijer želi redovno stomatološko lečenje (koje pokriva njegovo zdravstveno osiguranje) u državi članici Švedskoj. Međutim, troškovi tog lečenja u nekoj drugoj državi članici su veći od troškova kod kuće. Havijer želi da mu budu pokriveni svi troškovi, te se mora obratiti svom osiguravaču za prethodno odobrenje. Kad dobije odobrenje on može otići u inostranstvo na lečenje, a da pritom ne plati jer će troškove, po pravilu, direktno međusobno nadoknaditi uključene ustanove..”
- „Slično njemu, Ivon želi stomatološko lečenje u Mađarskoj. Želi to što pre. Ivon proverava sa nacionalnom kontakt tačkom da li ipak mora da se obrati za prethodno odobrenje i saznaje da ne mora. Stoga odlazi u inostranstvo i tamo se leči. Ivon plaća sama i podnosi zahtev za naknadu dela troškova po povratku.”

Da li ste znali? – Neki korisni saveti kako možete ostvariti svoja prava koja uživite zahvaljujući slobodi kretanja usluga:

- „Ako vam nije dozvoljeno da se ukrbate, let vam je otkazan, postoji kašnjenje više od 2 sata u odlasku ili stižete sa velikim zakašnjenjem na svoje krajnje odredište, avio-prevoznik vam mora uručiti pismeno obaveštenje u kome su utvrđena pravila obeštećenja i pomoći.”¹⁰⁷

Slična prava uživite kada putujete vozom, autobusom ili brodom. Međutim, možete ostvariti ta prava samo u okviru EU (odnosno u 28 država EU, a u slučaju ostvarivanja prava putnika vazdušnim saobraćajem, i u sledećim zemljama: Gvadalupe, Francusku Gvajanu, Martinik, ostrvo Reunion, Majot, Sen Marten, Azori, Madeira i Kanarska ostrva, Island, Norveška i Švajcarska).¹⁰⁸

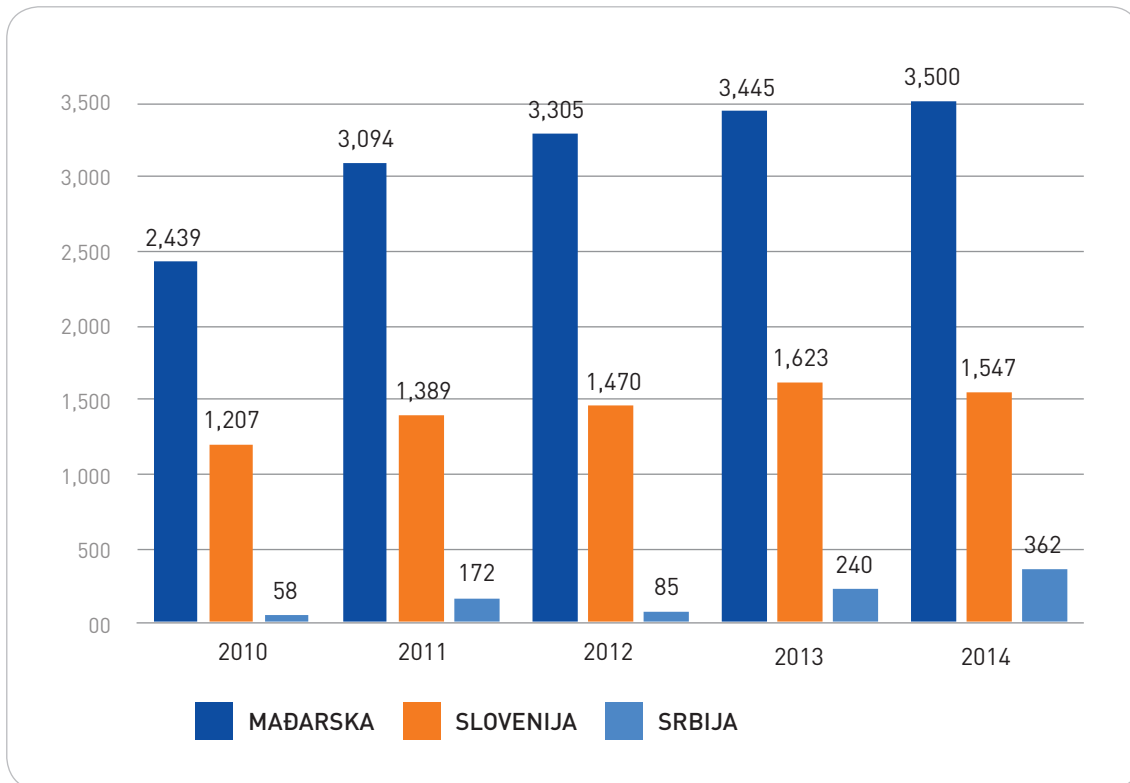
¹⁰⁶ Priče su preuzete sa sledeće stranice: http://europa.eu/youreurope/citizens/health/planned-healthcare/expenses-reimbursements/index_en.htm

¹⁰⁷ Vaša Evropa. Air passenger rights, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/air/index_en.htm [datum pristupa: 28. februar 2017. godine]

¹⁰⁸ Više informacija o pravima putnika možete pronaći ovde: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/index_en.htm

Zanimljive brojke

- Posmatrajući kretanja u Mađarskoj, Sloveniji i Srbiji između 2010. i 2014. godine, fokusirajući se na njihov bilans međunarodne trgovine uslugama, uočava se blaga tendencija rasta u Mađarskoj i Sloveniji, međutim, situacija u Srbiji prilično varira.

20. grafikon: „Međunarodna trgovina uslugama izražena u milionima EUR (bilans trgovine)”

Izvori: baza podataka OECD-a

- Osamdesetih godina dvadesetog veka, Mađarska je bila popularna destinacija za nemačke i austrijske pacijente koji su tražili vrhunske stomatološke usluge, kao i usluge zubne protetike po švajcarskim standardima. Medicinski turizam u Mađarskoj postao je raznovrsniji i dobio još širi međunarodni karakter od kada je država postala članica EU. To se dešava zahvaljujući niskim cenama lečenja i pružanja usluga pacijentima. Zahvaljujući tim cenama, medicinski turisti mogu sebi da priušte let do Mađarske, podvrgavanje tretmanu, uživanje u razgledanju, kulturi i kupovini u Budimpešti i da pri tom uštede i do 40–70% koliko bi morali da plate u UK, SAD i skandinavskim zemljama. U Mađarskoj, najpopularniji tretmani i procedure među međunarodnim pacijentima su u oblasti stomatologije, plastične i ortopedske hirurgije, rehabilitacije srčanih bolesnika, lečenja neplodnosti, tretmana podmlađivanja, lečenja gojaznosti, programa za oporavak od bolesti zavisnosti i očne hirurgije (i opšte i okularne implantacije). Štaviše, postoje brojni programi medicinskog turizma u slučaju kojih klinike organizuju celokupno putovanje, uključujući let, smeštaj, transfere i tretmane.^{109, 110}

¹⁰⁹ Medicinski turizam u Mađarskoj: <http://spa.gotohungary.com/about-medical-tourism1>

¹¹⁰ Primer je slučaj Heviza. Možete se podvrgnuti tradicionalnom Heviz tretmanu kao paketu lečenja. Za više informacija, posetite: <http://www.heviz.hu/traditional-heviz-therapy>

Izazovi

Sloboda kretanja usluga se i dalje suočava sa brojnim izazovima. Naime, neke vrste lečenja su pacijentima dostupne van granica njihove države, zdravstvena politika i zdravstveni sistemi se takođe sve više povezuju u okviru EU, ali još uvek postoji mnogo otvorenih pitanja.

Izazovi u pogledu primene **Direktive EU** o prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti (Direktiva 2011/24/EU o pravima pacijenata prilikom prekogranične zdravstvene zaštite):¹¹¹

- 1) Nedostatak jasnih pravila i pouzdanih informacija za pacijente u vezi sa pristupom zdravstvenoj zaštiti i nadoknadom troškova u nekoj drugoj državi EU.

Direktiva EU o prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti na snazi je od 2013. godine. Ova direktiva pojašnjava i proširuje prava pacijenata kojima je potrebna zdravstvena zaštita u nekoj drugoj državi EU. Zahvaljujući ovoj direktivi, pacijenti ne samo da mogu da koriste zdravstvenu zaštitu u drugoj državi članici, već dobijaju povraćaj troškova u visini cene lečenja kod kuće. U skladu sa ovom direktivom, svaka država mora uspostaviti barem jednu nacionalnu kontakt tačku preko koje se pacijenti mogu upoznati sa pravilima i dobiti pouzdane informacije u vezi sa pristupom zdravstvenoj zaštiti i nadoknadom troškova zdravstvene zaštite u nekoj drugoj državi članici.¹¹²

- 2) Ispunjavanje očekivanja pacijenata u pogledu najkvalitetnije zdravstvene zaštite, koja su čak i veća kada im je potrebno lečenje van njihove matične države. Informacije koje daju nacionalni kontakt tačke o kvalitetu zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata, pomoći će im da načine razložan izbor pre nego što odu u inostranstvo na lečenje.
- 3) Staranje o tome da države EU više sarađuju u interesu pacijenata.
- 4) Raščišćavanje godina i godina pravne nesigurnosti. Nova pravila takođe balansiraju između podsticanja održivosti zdravstvenih sistema i zaštite prava pacijenata da se leče van matičnih država.

Prekogranična ekspertska grupa za zdravstvenu zaštitu (Cross-border Healthcare Expert Group) okuplja predstavnike svih 28 država članica EU, i time obezbeđuje platformu za razmenu iskustva u vezi sa primenom Direktive 2011/24/EU.

¹¹¹ Evropska komisija. Public Health, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/health/cross_border_care/policy_en [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]

¹¹² Medicinski turizam u Mađarskoj: <http://spa.gotohungary.com/about-medical-tourism1>

LISTA IZVORA

- Član 20. stav 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=en> [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]
- Centre for Strategy and Evaluation (2013). Enhancing the Competitiveness of Tourism in the EU, preuzeto sa: http://www.hotrec.eu/Documents/Document/20131009100029-Tourism_best_practices_-_full_report.pdf [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]
- Copenhagen Economics u saradnji sa profesorom Magnusom Blomstremom (2006). Study on FDI and regional development, [elektronski izvor], preuzeto sa: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/fdi2006.pdf [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]
- Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji (2013). EU Citizenship First 20 Year, preuzeto sa: <https://europa.rs/images/publikacije/12-EU-Citizenship-Brochure.pdf> [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]
- Generalni direktorat za unutrašnje politike (2016). Openness, Transparency and the Right of Access to Documents in the EU, [elektronski izvor], preuzeto sa: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/556973/IPOL_IDA\(2016\)556973_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/556973/IPOL_IDA(2016)556973_EN.pdf) [datum pristupa: 4. mart 2017. godine]
- Generalni direktorat Evropske komisije za preduzeća i industriju (2010). Free movement of goods. Guide to the application of Treaty provisions governing the free movement of goods, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg
- Veb stranica programa Erasmus+ na sajtu Evropske komisije: The 30th anniversary and You, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/anniversary/30th-anniversary-and-you_en [datum pristupa: 13. april 2017. godine]
- Magazin „EUobserver“. Bulgaria, Romania tie migrant quotas to Schengen, preuzeto sa: <https://euobserver.com/beyond-brussels/130202> [datum pristupa: 18. april 2017. godine]
- Magazin „EUobserver“. Europe's rare youthful villages, preuzeto sa: <https://euobserver.com/regions/134811> [datum pristupa: 18. april 2017. godine]
- Evropska komisija (2010). EU Citizenship Report 2010: Dismantling the obstacles to EU citizens' rights, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2010_603_en.pdf [datum pristupa: 10. mart 2017. godine]
- Evropska komisija (2013). Freedom to move and live in Europe: A Guide to your rights as an EU citizen, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg
- Evropska komisija, Generalni direktorat za pravdu i zaštitu potrošača (2016). Eurobarometer Report on European Union Citizenship, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-eurobarometer-430-citizenship_en.pdf [datum pristupa: 10. mart 2017. godine]

- Evropska komisija. Capital Movements, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/finance/capital/overview_en.htm#when [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Cultural Tourism, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural_en [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Entrepreneurship education, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/support/education_en [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Improving conditions for competitiveness, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/improving-conditions_hu [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Promoting entrepreneurship, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship_en [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Public Health, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/health/cross_border_care/policy_en [datum pristupa: 2. mart 2017. godine]
- Evropska komisija. Schengen Area, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en [datum pristupa: 8. februar 2017.]
- Evropska komisija. Single euro payments area (SEPA), preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/service-providers/index_en.htm [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]
- Evropska komisija. SMEs' access to markets, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/smes/access-to-markets_en [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]
- Evropska komisija. Sustainable Tourism, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable_en [datum pristupa: 20. mart 2017. godine]
- Evropski ekonomski i socijalni komitet (2015). European Passport to Active Citizenship, preuzeto sa: <http://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/qe-04-15-149-en-n.pdf> [datum pristupa: 6. mart 2017. godine]
- Evropski parlament. Freedom of establishment and freedom to provide services, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.1.4.html [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]
- Evropski parlament (2015). Labour Market Shortages in the European Union - Study for the EMPL Committee
- Evropski parlament (2015). Towards a revision of the European Citizens' Initiative?, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/519240/IPOL_STU%282015%29519240_EN.pdf [datum pristupa: 10. mart 2017. godine]
- Evropski parlament. Free movement of capital, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.1.6.html [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]
- Evropski parlament. Free movement of goods, preuzeto sa: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.1.2.html [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]

- Evropski parlament. Serbia's role in dealing with the migration crisis, preuzeto sa: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2016\)589819](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2016)589819) [datum pristupa: 20. april 2017. godine]
- Europedia. Free movement of capital in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/07/?all=1 [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]
- Europedia. Free movement of goods in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/02/?all=1 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]
- Europedia. Freedom to provide services in the EU, preuzeto sa: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/06/?all=1 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]
- Europedia. Harmonisation of legislations, preuzeto sa: http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/02/1/index.tkl?lang=en&all=1&pos=63&s=1&e=10 [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]
- Evrostat. EU citizenship - statistics on cross-border activities, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Archive:EU_citizenship_-_statistics_on_cross-border_activities [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]
- Evrostat. Intra-EU trade in goods – recent trends, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_in_goods_-_recent_trends [datum pristupa: 18. februar 2017. godine]
- Evrostat. Intra-EU trade of the most traded goods, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Intra-EU_trade_of_the_most_traded_goods [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]
- Evrostat. Inward FDI stocks by economic activity, preuzeto sa: http://appsso.Evrostat.ec.europa.eu/nui/show.do?-dataset=egi_fii_pn&lang=en [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]
- Evrostat. Students going abroad by level of education and destination, preuzeto sa: http://appsso.Evrostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_momo_dst&lang=en [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]
- Evrostat. Tourism statistics, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics [datum pristupa: 13. april 2017. godine]
- Evrostat. Unemployment statistics, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics [datum pristupa: 13. april 2017. godine]
- Evrostat. Youth unemployment, preuzeto sa: http://ec.europa.eu/Evrostat/statistics-explained/index.php/Youth_unemployment [datum pristupa: 13. april 2017. godine]
- Fondacija „Robert Šuman” (2014). The Free Movement of People in the European Union: principle, stakes and challenges, preuzeto sa: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-312-en.pdf> [datum pristupa: 12. februar 2017. godine]
- Horvat, Zoltan. (2011). Kézikönyv az Európai Unióról, HVG Orac Lap és Könyvkiadó, Budimpešta
- Presuda suda pravde u slučaju „Dassonville” 8/74. preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61974CJ0008&from=EN> [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

- Presuda Suda od 1. jula 1969. godine u slučaju 24/68. preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61969CJ0002> [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]
- Presuda Suda od 11. novembra 1981. godine, preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61980CJ0203> [datum pristupa: 9. mart 2017. godine]
- Oxford Economics (2015): European Investment Report
- Paskal Fonten (2014). Europe in 12 lessons, Biro za publikacije Evropske unije, Luksemburg
- Schengen Visa Info (2016). Romania and Bulgaria Qualify to Join the Schengen Area, preuzeto sa: <http://www.schengenvisainfo.com/romania-bulgaria-qualify-join-schengen-area/> [datum pristupa: 25. april 2017. godine]
- Veb stranica mreže SOLVIT na sajtu Evropske komisije: <http://ec.europa.eu/solvit/> [datum pristupa: 13. februar 2017. godine]
- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane, preuzeto sa: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/serbia/key_document/saa_en.pdf [datum pristupa: 25. april 2017. godine]
- Evropski parlament i Savet (2004). Direktiva 2004/38/EZ, Službeni list Evropske unije, preuzeto sa: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:158:0077:0123:en:PDF> [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]
- Evropski parlament i Savet (2004). Freedom of movement in the EU: Directive 2004/38/EC, preuzeto sa: <https://eumovement.wordpress.com/directive-200438ec/> [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]
- Evropski parlament i Savet (2004). Uredba (EZ) 883/2004 — o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti, Službeni list Evropske unije, preuzeto sa: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R-0883R\(01\)&from=HU](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004R-0883R(01)&from=HU) [datum pristupa: 4. februar 2017. godine]
- Vaša Evropa. Air passenger rights, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/air/index_en.htm [datum pristupa: 28. februar 2017. godine]
- Vaša Evropa. Expenses and reimbursements: planned medical treatment abroad, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/health/planned-healthcare/expenses-reimbursements/index_en.htm [datum pristupa: 28. februar 2017. godine]
- Vaša Evropa. Providing services abroad, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/service-providers/index_en.htm [datum pristupa: 10. februar 2017. godine]
- Vaša Evropa. Roaming in the EU, preuzeto sa: http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/money-charges/mobile-roaming-costs/index_en.htm [datum pristupa: 17. februar 2017. godine]

KORISNI LINKOVI

U vezi sa procesom peticije:

<https://petiport.secure.europarl.europa.eu/petitions/en/home>

U vezi sa Ombudsmanom EU:

www.ombudsman.europa.eu

U vezi sa građanskim inicijativama:

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/followup_actions/citizens_initiative_en.htm

U vezi sa javnim raspravama:

http://ec.europa.eu/info/law/contribute-law-making_en#initial-idea

U vezi sa Evropskim ekonomskim i socijalnim komitetom:

<http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.home>

U vezi sa Erasmus+ nacionalnim radnim grupama:

https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/opportunities-for-organisations/support-for-policy-reform/structured-dialogue_en

U vezi sa programom „Evropa za građane i građanke“:

http://ec.europa.eu/citizenship/europe-for-citizens-programme/index_en.htm

U vezi sa programom Erasmus+:

<http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/>

U vezi sa Programom o pravima, jednakosti i građanstvu:

http://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm

Da zatražite pomoć:

http://ec.europa.eu/eu-rights/enquiry-complaint-form/home?languageCode=en&origin=yeb_vat

U vezi sa Evropskom karticom zdravstvenog osiguranja:

http://europa.eu/youreurope/citizens/health/unplanned-healthcare/temporary-stays/index_en.htm

U vezi sa planiranom zdravstvenom zaštitom u inostranstvu:

http://europa.eu/youreurope/citizens/health/planned-healthcare/right-to-treatment/index_en.htm

U vezi sa pravima putnika:

http://europa.eu/youreurope/citizens/travel/passenger-rights/index_en.htm

U vezi sa medicinskim turizmom u Mađarskoj:

<http://spa.gotohungary.com/about-medical-tourism1> O Hevizu: <http://www.heviz.hu/traditional-heviz-therapy>

